Форма № Н-9.02

Рівненський державний гуманітарний університет
Філологічний факультет
Кафедра романо-германської філології

ДИПЛОМНА РОБОТА

освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр»

на тему

«СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ ГЕРТИ МЮЛЛЕР «ГОЙДАЛКА ДИХАННЯ»»

Виконала:
студентка VI курсу, групи ІФ-62
спеціальність 035.043
Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – німецька
Романюк В.В.

_____
(прізвище та ініціали, підпис)

Керівник
канд. філол. н., доц. Орел І. І.

_____
(прізвище та ініціали, підпис)

Рівне – 2021

АНОТАЦІЯ

Романюк В.В. Способи перекладу порівнянь у романі Герти Мюллер «Гойдалка дихання». – Дипломна робота на правах рукопису.

Наукова робота на здобуття ступеня «магістр» за спеціальністю 035 «Філологія. (Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька)». – Рівне, РДГУ. – 2021

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Орел Ірина Іванівна.

У магістерській роботі описано підходи до визначення поняття «порівняння», класифікації компаративів, проаналізовано порівняння у сучасному мовознавстві. У пропонованому дослідженні порівняння розглядаємо як мовну фігуру, троп, що полягає в зображенні особи, предмета, явища чи дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно властивими для інших. У роботі описано структурно-синтаксичні та функціонально-семантичні характеристики компаративів та описано способи перекладу порівнянь.

Встановлено, що впродовж перекладу порівнянь перекладач користувалася міжмовно-еквівалентним способом добору закономірних відповідників, парадигматичним способом генералізації та конкретизації, синтагматичним прийомом перечленування, та епідигматичний спосіб смислового розвитку поняття.

Виявлено 40% трансформацій порівнянь, які виражаються через лексичну, морфологічну, синтаксичну, стилістичну, семантичну та змішану трансформації.

Ключові слова: порівняння, компаратив, порівняльні конструкції, способи перекладу, трансформації.

SUMMARY

Romaniuk V. V. Ways of translating comparisons in Herta Müller's novel « The Hunger Angel» – Graduate work as a manuscript.

Research work for the degree of «Magister» specialty 035 «Philology. * (Germanic languages and literatures (translation included), the first - German)». – Rivne, RSUH. – 2021.

Supervisor – candidate of Philology, docent Orel Iryna Ivanivna.

The master's thesis describes the approaches to the definition of «comparison», the classification of comparatives, analyzes the comparison in modern linguistics. In our study, we consider comparisons as a linguistic figure, a trope, which consists in the image of a person, object, phenomenon or action through the most characteristic features that are organically inherent in others. The paper characterizes the structural-syntactic and functional-semantic characteristics of comparatives and describes the methods of translation of comparisons.

It was established that during the translation of comparisons the translator used an interlingual-equivalent method of selection of regular equivalents, a paradigmatic method of generalization and concretization, a syntagmatic method of articulation, and an epidemigmatic method of semantic development of the concept.

40% of transformations of comparisons are revealed, which are expressed through lexical, morphological, syntactic, stylistic, semantic and mixed transformations.

Key words: comparison, comparative, comparative constructions, translation methods, transformations.

ЗМІСТ

ВСТУП…….....5
РОЗДІЛ І. ПОРІВНЯННЯ У ЛІНГВІСТИЦІ ……..…..……..……9
1.1. Підходи до визначення поняття «порівняння»……10
1.2. Класифікація порівнянь……..……..……..……17
1.3. Порівняння у сучасних лінгвістичних дослідженнях …….....23
1.4. Висновки до розділу…….……..…….…29
РОЗДІЛ ІІ. СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ПОРІВНЯНЬ.……..……..32
2.1. Структурно-синтаксичні характеристики порівняльної конструкції ……..…33
2.2. Функціонально-семантичні характеристики компаративів……..…..42
2.3. Способи перекладу порівнянь з німецької на українську……..……50
2.4. Висновки до розділу……...……..…….56
РОЗДІЛ ІІІ. ПЕРЕКЛАД ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ ГЕРТИ МЮЛЛЕР «ГОЙДАЛКА ДИХАННЯ»…….…… …….....59
3.1. Порівняння у романі Герти Мюллер «Гойдалка дихання»……...……60
3.2. Способи відтворення порівнянь у романі Герти Мюллер «Гойдалка дихання»……..……..68
3.3. Трансформації при перекладі порівнянь…….……74
3.4. Висновки до розділу……..…80
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ……..…….……82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..……...85
ДОДАТКИ…….…….92

ВСТУП

Кожного дня людина зіставляє та оцінює різні предмети, порівнює себе з іншими, шукає подібності та відмінності між явищами, тому порівняння є однією з найважливіших мисленнєвих операцій.

Низка науковців (Ербен Й., Кольд Г., Молчко О.О., Потебня О. О., Пфеффер А., Селіванова О.О., Фатер Г., Ціммерман І.) досліджували порівняння, конструкції порівняння, однак структурно-семантичні характеристики порівнянь недостатньо вивчені. Порівняння як синтаксична конструкція характеризується неоднорідністю: охоплює рівень словосполучення, речення. Зі стилістичного погляду порівняння є приналежністю різних стильових контекстів: художнього, розмовного та є об'єктом вивчення мовознавства, лінгвостилістики та літературознавства.

Не рідко компаративи можна знайти у літературних творах. Автори використовують цей художній образний засіб для того, щоб передати ментальність певного народу та культури. Прикладом твору, який містить багато компаративних конструкцій, слугує роман німецької письменниці Герти Мюллер «Atemschaukel». Завдяки порівнянням, авторка оцінює різні предмети, явища та дії та передає читачам своє світобачення. Образні компаративи, які Герта Мюллер використовує у романі найчастіше, емоційно впливають на реципієнта. Для того, щоб порівняння виконали свою емоційно-прагматичну функцію, перекладач повинен використати найбільш доречні способи перекладу та трансформації для їхнього відтворення.

Хоча велика кількість науковців займаються дослідженням питання порівняння, однак способи перекладу компаративів недостатньо вивчені. Залишається низка проблемних питань, суперечливих тверджень, що стосуються особливостей перекладу порівнянь, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дипломна робота концептуально пов’язана з плановою темою кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету «Людина в багатовимірному

концептуальному просторі: типологія, семантика, дискурс» (державна реєстрація № 0121U109564).

Об'єктом дослідження визначено порівняння, отримані у результаті аналізу тексту роману Герти Мюллер «Atemschaukel».

Предметом дослідження є способи перекладу порівнянь з німецької мови на українську.

Мета дослідження – виявлення та вивчення способів перекладу компаративів у перекладеному Наталкою Сняданко роману Герти Мюллер «Гойдалка дихання». Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань:**

- охарактеризувати підходи до визначення поняття «порівняння» у сучасному мовознавстві;
- уточнити класифікацію компаративів;
- визначити структурно-синтаксичні та функціонально-семантичні характеристики порівнянь;
- виявити трансформації порівнянь у перекладеному Наталкою Сняданко роману Герти Мюллер «Гойдалка дихання»;
- проаналізувати способи перекладу компаративів у творі «Гойдалка дихання».

Наукова новизна магістерської роботи зумовлена тим, що в ній вперше здійснено спробу опису способів перекладу порівнянь на матеріалі роману «Гойдалка дихання».

Матеріалом дослідження є 100 нім. речень з порівняльними конструкціями із роману Герти Мюллер «Atemschaukel» та 100 укр. речень з компаративами із перекладеного Наталкою Сняданко роману «Гойдалка дихання».

Методами дослідження є теоретичний та системний аналіз, теоретичний синтез та описовий метод.

Теоретичне значення. Отримані результати можуть використовуватися у навчальній дисципліні «Лінгвокраїнознавство», «Стилістика німецької мови», «Практичний курс іноземної мови», «Практика перекладу іноземної мови», для укладання перекладних словників та у наукових дослідженнях студентів.

Апробація дослідження. Результати дослідження були апробовані у 5 публікаціях: «Поезія і проза у працях О. О. Потебні», що була опублікована в збірнику студентських наукових робіт праць до 25 – річчя факультету іноземних мов «STUDIA PHILOLOGICA» на базі Рівненського гуманітарного університету у 2017 році (Романюк В. В. 2017, с. 237-246), «Прислів'я та приказки на позначення емоцій людини в сучасній німецькій мові» у збірнику № 3 студентських наукових робіт «STUDIA PHILOLOGICA» на базі Рівненського гуманітарного університету у 2019 році, «Способи перекладу фразеологічних одиниць на позначення емоцій у романі Еріха Марії Ремарка «Ніч у Лісабоні», що були опубліковані в збірнику №4 студентських наукових робіт «STUDIA PHILOLOGICA» на базі Рівненського гуманітарного університету у 2020 році, тезах «Способи перекладу порівнянь з німецької мови на українську», що була обговорена на 5 міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми лінгвістичної семантики» у 2020 році, «Перекладацькі трансформації при перекладі порівнянь з німецької на українську на матеріалі твору Герти Мюллер «Гойдалка дихання», яка була обговорена у 4 Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Традиційні новітні дослідження і викладання іноземних мов і літератури» у 2021 році; брала участь у 4 науково-практичних звітних конференціях на базі кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету, виступала з доповіддю «Поезія і проза у працях О. О. Потебні», яка була обговорена на звітній конференції кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету у 2017 році, доповідь «Особливості перекладу німецьких власних назв» була обговорена на звітній конференції у секції «Актуальні проблеми мовознавства, літературознавства та перекладознавства» кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету у 2018 році, доповідь на тему «Прислів'я та приказки на позначення емоцій людини в сучасній німецькій мові» була обговорена на звітній конференції кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету у 2019 році, доповідь «Структурно-семантичні характеристики порівнянь сучасної німецької мови» була обговорена на звітній конференції кафедри романо-

германської філології Рівненського державного гуманітарного університету у 2021 році. Результати дослідження апробовано у перекладі «Франциск з Ассізі», який був опублікований у збірнику перекладів «ARS TRANSLATORICA» (Випуск 2) у 2018 році, у перекладі «Фауст» у збірнику перекладів «ARS TRANSLATORICA» (Випуск 4) у 2020 році та у перекладі «Die Stadt» Теодора Шторма, який був опублікований у збірнику перекладів «ARS TRANSLATORICA» (Випуск 6) у 2021 році.

Структура роботи. Магістерська робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ І. ПОРІВНЯННЯ У ЛІНГВІСТИЦІ

У сучасному світі мова триває у постійному взаємозв'язку із життям, суспільством, їхньою поведінкою та діяльністю. Всі процеси, які відбуваються у бутті передаються мовою. Впродовж віків людина, яка прагнула описати всі сфери життя та діяльність суспільства, використовувала порівняння. Тому компаративи відносяться до одних з найважливіших місць у мисленні людини та її мові.

Порівняльні конструкції виконують різноманітні функції у мові. До основних функцій порівнянь відносять пояснення, конкретизацію, підкреслення, підсилення твердження порівняльної форми, прикрашання творів або текстів компаративними конструкціями, економію думки, деталізацію окресленого поняття, надання обраним процесам більшої наочності зображення (Драйсаві, 2014, с. 48).

Порівняння як категорія мовної системи ще неповністю досліджена, не дивлячись на те, що цю проблему прагнули прояснити багато науковців. У сучасній лінгвістиці багато науковців присвячують свої дослідження образності, структурній будові, семантиці, синтаксичній будові компаративних конструкцій. Професор Смущинська І. аналізує порівняння як стилістичну фігуру та досліджує його на матеріалі французької та української мов з погляду перекладу. Павлюк Т. П. у своїй науковій праці досліджує порівняльний зворот в аспекті когнітивної лінгвістики. Череповська Т. В. порівнює художнє порівняння в українській та англійській мовах. Тонконог Н. І. розглядає порівняння у науково-популярних текстах. В. П. Засалета аналізує типологію семантичних полів порівняння. У праці Молчко О. О. проаналізовано художні порівняння із флороназвами. У нашій роботі ми зробимо огляд цих, на нашу думку, найбільш актуальних досліджень.

Незважаючи на вагомі дослідження у категорії порівнянь, до цього часу однозначного визначення поняття «порівняння» та єдиної класифікації не існує, тому проблеми визначення поняття та класифікації порівнянь є досить актуальними.

1.1. Наукові підходи до визначення поняття «порівняння»

Впродовж свого життя людина отримує нові знання, завдяки порівнянню невідомого з відомим. Внаслідок цього, порівняння, зіставлення тих чи інших понять стали невід'ємною частиною буття. Людина порівнює різні явища, події, себе з іншими людьми і таким чином пізнає нову інформацію. Тому український мовознавець Білодід І. К. зробив висновок, що «порівняння – це один із механізмів, яким володіє людина для отримання й передачі нових знань» (Білодід, 1972, с.130). На думку Молчко О. О., «усе в довкілі пізнається саме через порівняння, тому воно є універсальною формою пізнання» (Молчко, 2012, с.162). Порівнюючи, людина оцінює та переосмислює значення тієї, чи іншої ситуації, тому науковець Кондаков М. І. вважає порівняння органічним компонентом практичної діяльності людей (Кондаков, 1971, с. 498).

У 20 столітті енциклопедист Онацький Є. Д. писав: «Порівняння – метод пізнавання. Порівняння встановлює зв'язок між двома речами, з котрих бодай одна добре знана. Без порівняння нічого не можна пізнати. Його можна пристосовувати як до речей, так і до абстрактних ідей. Річ, що була б цілком нова, ізольована в просторі і часі і яку не можна було б ні з чим порівняти, не була б приступна нашому розумінню. А тим часом світ повний речей, фатально неприступних істотам, що здатні пізнавати інакше як завдяки порівнянню. Саме тому багато чого в світі залишиться для людини назавжди непізнавальним. Справжнє пізнання осягається не розумовим порівнюванням речей, що в ньому відзначаються спільні й відмінні речі, а інтуїтивним схопленням суті речі. Та на таку інтуїцію далеко не всі здібні» (Онацький, 1963, с. 507).

Порівняння активно використовуються ще з античних часів, і з того часу різні галузі науки, такі як філософія, психологія, логіка, педагогіка, література досліджують цей процес. У філософії порівняння – це акт мислення, який класифікує, упорядковує та оцінює зміст буття та пізнання. Його передумовою є відмінність та подібність об'єктів пізнання, відносини між ними та їх ознаки, які обумовлюють відношення між предметами. Завдяки порівнянню зміст пізнання

оцінюється, упорядковується та класифікується. Для того, щоб виникло порівняння у людини повинна з'явитися установка на результат, задана основою порівняння. Представники різних філософських концепцій такі як Бартон В. І., Гельвецій К. А., Матвєєв І. П., Ушинський К. Д., Фрадкіна Ф.І. розвивали у своїх дослідженнях тези про те, що порівняння є важливим засобом у процесі пізнання. Філософ Троїцький М. М. пише, що «порівняння – це розумове зближення реальних фактів. Зближення фактів супроводжується почуттям тотожності або схожості. А коли вони не збігаються, їх зближення супроводжується почуттям різниці або несхожості» (Троїцький, 1882, с.142). Кант І., який порівняння називав логічною рефлексією, наголошує, що предметом зіставлення можуть слугувати предмети, чи явища, які не є спорідненими за зовнішніми показаниками (Стьопін, 2000). Однак не всі науковці підтримують цю думку. Наприклад, Лазарев Ф. запевняє, що головною умовою зіставлення повинна бути чітко окреслена ознака порівняння предметів чи явищ у межах зазначеного інтервалу абстракції (Стьопін, 2000).

Спеціаліст в царині логіки Кондаков М. І. зауважує, що «порівняння – це один із засобів ознайомлення з предметом тоді, коли визначення предмета неможливе чи не вимагається. Цей засіб використовується в тому випадку, коли цікаве для нас поняття можна зіставити з іншими поняттями, подібними до нього, і в результаті такого зіставлення краще зрозуміти його» (Кондаков, 1971, с. 498).

У підручнику Конвєрського А. Є. про логіку зазначено, що «порівнянням називають процедуру ознайомлення з предметом, коли визначення неможливе або не потрібне. Порівняння є способом пояснення специфіки предметів через аналогію і, головним чином, через метафори. Наприклад, Природа – Вчитель людини; Столиця – серце держави; Бавовна – біле золото тощо» (Конвєрський, 2017 с. 189).

Представники психології такі як Вундт В., Еббінгауз Г., Келер В., Клапареде Е. вважали, що порівняння – це духовна діяльність, яка не пов'язана з фізіологічними процесами в нашому мозку, з впливами зовнішнього світу на рецептори. Порівняння, на їхню думку, супроводжується процесом розрізнення та встановлення подібності. У дослідженнях Сеченова І. М. та Павлова І. П. про рефлекторну природу діяльності головного мозку та про вищу нервову діяльність висвітлено те,

що об’єктивною основою порівняння можуть бути реальні речі та явища зовнішнього світу, які знаходяться у взаємозв’язку та взаємозалежності. Причиною цих відносин є матеріальна єдність та різноманіття мінливого та рухливого матеріального світу, що постійно розвивається. Ця взаємообумовленість існує разом з предметами, явищами в нерозривному зв’язку з ними. Заглиблення в сутність предметів веде до розкриття зв’язків та відносин між даним предметом та явищем. Виокремлення загальних властивостей відбувається у порівнянні конкретних матеріальних речей один з одним. Подібність та відмінність визначає особливе в кожному предметі. Вони існують не тільки між окремими предметами, але й всередині одного й того ж предмета чи явища, між їхніми частинами, проявами та станами. Порівняння, на їхню думку, залежить від нервової системи, життєвого досвіду, практичної діяльності, що визначає залежність протікання цього процесу від суб’єкта. У психології, порівняння належить до процесу мислення, за допомогою якого відбувається розумова діяльність людини.

Ушинський К. Д. вважав порівняння основою розуміння та наголошував на тому, що без порівняння не існує розуміння, а без розуміння не існує судження і міркування. За допомогою порівняння можна знаходити відмінності у предметах та формулювати власні судження, а уміння порівнювати є важливою складовою критичного мислення. Дослідник писав: «порівняння є основою будь-якого розуміння і всякого мислення. Все в світі ми пізнаємо не інакше, як через порівняння. Якщо ви хочете, щоб який-небудь предмет зовнішнього середовища був для вас зрозумілим, то відрізняйте його від подібних до нього предметів і знаходьте в ньому схожість з найвіддаленішими від нього предметами: тоді тільки з'ясуєте для себе всі істотні ознаки предмета, а це і означає зрозуміти предмет» (Ушинський, 1968, с. 187). Науковець досліджував порівняння у педагогіці та наполягав на тому, що дітей варто навчати порівнювати, адже завдяки цьому вони будуть здатні усвідомлювати нескінченну різноманітність предметів навколишнього середовища. У педагогіці порівняння належить до одного з методу педагогічного дослідження, який полягає в зіставленні отриманих результатів з

поставленими цілями. За допомогою порівняння дослідники виявляють подібності та відмінності у практиці освіти та у педагогічних ідеях.

Проаналізувавши літературознавчі дослідження, ми виявили, що більшість дослідників трактують порівняння як троп, який пояснює предмет чи явище, зіставляючи його з іншим, подібним до нього з використанням порівняльних сполучників. У літературознавчому словнику-довіднику за редакцією Гром'яка Р. Т. вказано, що порівняння – це троп, що полягає у поясненні одного предмета через подібний до нього інший, зіставленні їх за допомогою компаративної зв'язки, тобто єднальних сполучників як, мов, немов, наче, ніби, буцім тощо (Гром'як, 2007). Кошанський Н. порівняння розглядає як поетичну фігуру, що впливає на уяву людини. На думку мовознавця, порівняльні конструкції – це процес уподібнення одного предмета іншому на основі єдиної ознаки (Драйсаві, 2014). Потебня О. О. у своєму дослідженні пише: «Пізнання є встановлення зв'язку пізнаваного (Б) з пізнаваним раніше (А), порівняння Б з А за допомогою ознаки, спільної тому й іншому, узятої з А» (Потебня, 1976, с. 37). У п'ятому томі шевченківської енциклопедії зазначено, що порівняння – це стилістична фігура або рідше – троп (у формі орудного відмінка іменників), що полягають в образному зіставленні в межах певних синтаксичних конструкцій двох понять – з уподібненням одного з них до того, в якому певну спільну для обох ознаку виражено помітніше, своєрідніше або в потрібному для мовця емоційно-оцінному плані. Порівняння – один із засобів мовного освоєння світу за допомогою унаочнення, увиразнення певних його фрагментів з одночасним показом ставлення мовця до них. Порівняння трактують як тропеїчні фігури, в яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших: *дівчина струнка, як тополя; волошки сині, як небо; надворі тепло, як улітку; руки, як у мами тощо* (Могила, 1977, с. 132).

Порівняння, в енциклопедії української мови, окреслене як «мовна фігура, троп, що полягає в зображенні особи, предмета, явища чи дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно властивими для інших» (Онацький, 1963, с. 507). На думку Пріяткіної А. Ф., порівняння – це художній прийом, при якому образ створюється за

допомогою порівняння одного об'єкта з іншим. Порівняння відрізняється від інших художніх зіставлень, наприклад, уподібнень, тим, що завжди має строгу формальну ознаку: порівняльну конструкцію або зворот з порівняльними сполучниками як, ніби, наче, точно, як ніби (Пріяткіна, 1997). Бен А. наголошує, що в ораторському мовленні, поезії, описах, розповідях, судженнях, у творах, що впливають на почуття, порівняння використовують для того, щоб зробити предмет зрозумілішим. На його думку, мета порівняння – дати враження більшої сили (Гурбанов, 1988 с. 56). Мацько Л. розуміє термін порівняння як «тропеїчну фігуру, у якій мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших» (Мацько, 2000 с. 350).

Не дивлячись на те, що у різних галузях знань було проведено безліч досліджень, у яких по-різному виявляли сутність поняття порівняння, ми вважаємо, що саме лінгвістичні студії найбільш ґрунтовно витлумачили даний термін.

У сучасній лінгвістиці порівняння визначається як стилістичний прийом, фігуру, що полягає в частковому уподібненню двох об’єктів дійсності.

Донік О. М. зазначає, що порівняння покладене в основу багатьох образних засобів мови, оскільки є динамічною моделлю й гнучким способом репрезентації змісту. Порівняння – це «синкретичне явище, оскільки перебуває на межі між тропеїчними і нетропеїчними стилістичними прийомами й виконує дві основні функції – пізнання (когнітивну) та впливу (прагматичну)» (Донік, 2018, с. 20).

У схемі побудови словесного знаку будь-якого рівня складності, порівняння позначається як *A (r) B*, де *(r)* – «середній член», тобто граматичний показник наявності відношення порівняння (найчастіше, сполучник), *A* і *B* – два порівнювані предмети (об’єкти, явища в різній термінології) (Варшавская, 1984, с. 45).

Довгалевський М. витлумачує порівняння як мовну категорію та визначає його як троп, до якого належать лише ті елементи мовлення, що виражаються за допомогою слів *так, наприклад, наче, як* та ін. (Довгалевський, с. 305). Дослідник вважає, що до порівняння може відноситись будь-яке висловлювання лише у тому випадку, якщо воно міститиме порівняльні сполучники та слова.

Фінік Е. О., який досліджував порівняння як мовний та стилістичний засіб одночасно, дійшов до висновку, що саме порівняння є найбільш фундаментальною формою образної мови, яка припускає, що мовні одиниці, буквально пов'язані з одним об'єктом, можуть бути перенесені на інший об'єкт (Фінік, 2014, с.6).

На думку Селіванової О. О., порівняння – це стилістична фігура, представлена різними синтаксичними конструкціями, що відображають мисленнєву операцію поєднання двох предметів, явищ, ситуацій, ознак на підставі їхнього уподібнення, установлення аналогій між ними (Селіванова, 2006, с. 475).

Дуже часто порівняння ототожнюють з метафорою. Першим знайшов взаємозв'язок між цими поняттями ще давньогрецький філософ і логік Арістотель, який вважав, що метафора – це приховане порівняння. Єдиною відмінністю між ними, на його думку, є наявність чи відсутність компаративного зв'язку. У своїй «Риториці» науковець писав, що порівняння є також метафорою, оскільки між ними існує лише невелика різниця. Науковець вважає, що порівняння рідко використовують в прозі, оскільки воно відноситься до поезії. Тому відмінністю порівняння і метафори є лише те, що метафору використовують дуже часто і в поезії, і в прозі. Однак, на його думку, важливо використовувати порівняння в прозі так само як і метафору. Арістотель зауважує, що всі метафори можуть бути порівнянням, а порівняння, навпаки, можуть слугувати метафорами, в той час коли є відсутній порівняльний сполучник *«як»* (Арістотель, 1978, с. 134).

З часом розвинулися компаративістські теорії, у яких метафора визначається як імпліцитне або непряме порівняння. Однак американський філософ Девідсон Д. заперечив це твердження наступними словами: «Для таких теорій метафори – теорії еліптичного порівняння і її більш витонченого варіанта, який прирівнює образне значення метафори до буквального значення порівняння, характерний один спільний великий недолік. Вони роблять глибинне, приховане значення метафори дивовижно очевидним і доступним. У кожному конкретному випадку приховане значення метафори може бути виявлено шляхом посилання на те, що є звичайним тривіальним порівнянням... Проте метафори часто важко інтерпретувати й зовсім неможливо перефразувати» (Девідсон).

Швед Е. В. також розрізняє ці поняття та вважає, що «порівняння є початковою стадією, звідки у порядку градації випливають інші тропи, зокрема паралелізм, метафора, метонімія, синекдоха, гіпербола, літота» (Швед, 1999, с. 55). Мовознавець Арутюнова Н. Д. розрізняє ці терміни і називає відмінності між ними:

1. Метафора лаконічна, уникає модифікаторів, пояснень, обґрунтувань, скорочує мовлення, а порівняння підсилює мовлення та мотивує висловлювання.
2. Метафора двочленна, яка має відсутній модуль, порівняння має трьохчленну будову та містить у собі об'єкт, суб'єкт та модуль.
3. Метафора виражає подібність, яка розкриває суть предмета, його постійну ознаку, а порівняння вказує на подібність одного об'єкта іншому, незалежно від того, чи є вона постійною чи скороминучою, дійсною чи химерною.
4. Метафора не допускає обставин місця та часу, а у порівнянні наявні характерні обмеження терміном чи епізодом.
5. У порівнянні можливий компаративний зв'язок (Арутюнова, 1990, с.26).

Тому з огляду на бачення більшості дослідників можемо запевнитись у тому, що метафора та порівняння не схожі між собою, а представляють різні зіставлення.

Отже, проаналізувавши наукові джерела, бачимо, що однозначного трактування поняття «порівняння» не існує. У філософії порівняння – це процес мислення, який оцінює, упорядковує та класифікує зміст пізнання. У логіці порівняння є методом ознайомлення, що допомагає краще зрозуміти предмет. У психології цей термін використовується для позначення духовної діяльності, яка служить для встановлення подібності та відмінності. Педагогіка використовує поняття «порівняння» для позначення методу дослідження, під час якого зіставляються отримані результати. У літературознавстві порівняння вважають тропом, поетичною фігурою, засобом мовного освоєння світу. Найбільш дотичними до нашої теми є лінгвістичне трактування порівняння, яке розглядає досліджуваний феномен як стилістичну фігуреу, за допомогою якої відбиваються мисленнєві операції поєднання предметів, явищ. Як робоче визначення у нашій розвідці використовуватимемо дефініцію, запропоновану Онацьким Є., який тлумачить

порівняння як мовну фігуру, троп, сутність якого полягає у відображенні особи, предмета, явища чи дії через ознаки, які є найхарактернішими для інших.

1.2. Класифікація порівнянь

Порівняння грає важливу роль в процесі пізнання людиною дійсності. Також воно використовується для художньої характеристики тих чи інших об’єктів та явищ навколишнього світу. Оскільки порівняння є важливою, присутньою у всіх мовах, категорією, науковці досліджують та часто сперечаються щодо класифікації порівнянь. З огляду на те, що існує велика кількість визначень поняття «порівняння», науковці виділяють різні класифікації порівнянь.

Більшість дослідників, таких як Іскандерова І., Огольцев В., Прокопчук Л., Черемисіна М., Шапіро М., Шенько І., враховуючи семантику та беручи за основу смислове навантаження мовної одиниці, виділяють дві групи порівнянь: логічні та образні порівняння. Логічне, або предметне порівняння базується на прямому значенні його компонентів. Ця група порівняння не оцінює, а чітко та однозначно виявляє та пояснює важливі характеристики об’єктів для встановлення подібності або відмінності між ними. Дюбуа Ж. до характеристик логічних порівнянь відносить істинність та справжність, оскільки предметом порівняння можуть бути лише ті об’єкти, які відповідають дійсності. Характерними ознаками цієї групи порівнянь є приналежність порівнювальних об'єктів до одного онтологічного класу та можливість перетворення порівняння у сурядне речення. Мовознавець Огольцев В. вважає, що логічні порівняння – це порівняльно-заставні компаративи, оскільки метою порівнянь є зіставлення вже відомих та очевидних об’єктів. До логічних порівнянь дослідниця відносить прислівникові, займенникові порівняння та компаративи з використанням власних назв, які неможливо утворити за допомогою компаративних сполучників модального значення (Павлюк, 2011, с. 33).

Образне порівняння називають також художнім. Основою образного порівняння є асоціації, які виникають через переносне значення одного або двох його компонентів. Образні порівняння служить не тільки для передачі якоїсь значущої

інформації, але й для емоційного впливу на адресата. Образність такої групи порівнянь виникає внаслідок того, що об'єкт і суб'єкт відносяться до різних семантичних груп. Гальперін І. Р. зазначає, що образне порівняння виникає при подібності будь-якої риси при повній відмінності інших рис. Чим несподіванішим буде зіставлення, тим сильніший буде її вплив (Гальперін, 1958).

Лінгвіст Пархоменко А. Ф. зазначає, що образні та логічні порівняння відрізняються між собою тим, що вони мають різні прагматичні настанови. Логічні порівняння під час зіставлення підкреслюють спільність відношень між суб'єктом та об'єктом, а образні звертають увагу реципієнта на диференційні ознаки компаративного процесу (Пархоменко, 1982, с. 132).

Наступні дослідження дали змогу розширити цю групу порівнянь. Левін Ю. образні порівняння поділяє на описові та акцентуальні. Науковець зазначає, що акцентуальні порівняння, на відміну від описових – це компаративи, які мають спільну основу зіставлення між суб'єктом та об'єктом. Головна ознака у такому зіставленні є розширеною та багатоаспектною. Образні порівняльні конструкції мають значно ширше семантичне поле і є більш розгорнутими. Український поет, перекладач Мойсієнко А. К., у свою чергу, поділяє образні порівняння на одноступеневі та багатоступеневі. Ця класифікація залежить від кількості предметів зіставлення. Одноступеневим є зіставлення зі схемою «А як В», а двоступеневим: «А з Б подібно до С та В» (Мойсієнко, 2001, с. 34).

Існує ще одна класифікація порівнянь, основою якої є асоціації – предметно-зображальні порівняння. Вони базуються на зовнішній схожості тих чи інших об'єктів. Подібною до цієї класифікації є розмежування порівнянь за ступенем складності об'єкта та способу. Гурбанов Х. М. виокремлює предметні та ситуативні порівняння. Предметні описують різні предмети або ж явища, їхні характеристики, а ситуативні виникають при зіставленні ситуації, а саме при взаємовпливі та взаємозв'язку явищ та предметів. Мовознавець зазначає, що семантика предметного порівняння є чіткою для доступною для роз'яснення та складається із значення його компонентів, натомість семантику ситуативних порівнянь визначити складно внаслідок , внаслідок поширення його компонентів (Гурбанов, 1988).

Також виділяють класифікацію порівнянь, яка виникла внаслідок взаємозв'язку її компонентів. До неї належать вільні (індивідуальні) або ж стійкі (загальномовні) порівняння. Індивідуальні порівняння виникають раптово впродовж усного мовлення. Такий тип не зафіксований у словниках. Вільні порівняння є зрозумілими вузькому колу осіб та залежно від контексту. Некрасов О. виокремлює такі вільні порівняння: 1) порівняльні конструкції з чітко окресленою ознакою; 2) порівняльні конструкції з ускладненою ознакою: а) з конкретно-почуттєвою основою ознаки; б) з непредметною основою ознаки (Павлюк, 2009, с. 37).

Стійкі порівняння навпаки ж часто використовуються у мові багатьох людей та відрізняються яскравою образністю. В основі загальномовних конструкцій лежать образні асоціації, символи, які є близькими всім носіям мови незалежно від групової належності реципієнтів. Таким чином вони можуть дати інформацію про соціокультурні особливості етносу. Іноді індивідуальні порівняння переходять у загальномовні внаслідок поширення текстів або творів.

Досить часто порівняння диференціюють на кількісні та якісні. Така група зведена на основі варіацій шляхом зіставлення предметів. Якісні порівняльні конструкції – це порівняння, які виникають внаслідок зіставлення явищ, дій чи предметів через абстрактне мислення. Кількісні порівняння використовують для того, щоб підкреслити відмінності, які покладені у смислове навантаження.

За емоційним забарвленням, лінгвіст Потоцька Н. П. порівняння поділяє на точні та оцінювальні порівняння. Точні не містять оцінюючих елементів, вживаються у нейтральному стилі та вказують на об'єктивно наявні ознаки. У тексті будь-якого стилю такі порівняння є об'єктивним інформантом. Якщо ж в об'єктивну інформацію розміщують оцінювальний елемент, який може бути виражений не тільки порівнянням, але й контекстом, або ж словом, то порівняння втрачає свою нейтральність та стає оцінювальним. До оцінювальних відносяться порівняння з оцінювальним елементом, або ж стилістично забарвлені порівняння, які в свою чергу поділяються на дві групи: 1) традиційні порівняння, наявні у словниках; 2) індивідуальні порівняння, що поділяються на традиційні, трансформовані автором та індивідуальні стилістичні неологізми (Потоцька, 1974, с.128).

З огляду на форму порівняльних конструкцій існують прямі, негативні, невизначені, розгорнуті та сполучні порівняння. Прямі компаративи виникають при зіставленні явищ або предметів. Ця група є найбільш поширеним видом мовної категорії. Негативними порівняннями називають протиставлення одного явища іншому, однак під час такого протиставлення компоненти конструкції зближуються та порівнюються. Часто негативні компаративи зустрічаються у фольклорних творах. Невизначені порівняння не отримують конкретного образного вираження, хоч і дають оцінку певному явищу чи предмету. Розгорнуті порівняння описують декілька загальних ознак в об'єктах та розглядають їх з усіх сторін. Під час використання сполучного порівняння адресант спершу описує об'єкт порівняння, далі його образ, який супроводжується сполучними словами та їхніми похідними.

Лінгвіст Вомперський В. В., проаналізувавши кількість лексем-носіїв образу, виокремлює такі види порівнянь: 1) поширені порівняння; 2) непоширені компаративи; 3) порівняння, образ яких ускладнений дієприкметниковими, дієприслівниковими конструкціями або підрядними реченнями; 4) повторювані порівняння; 5) порівняння-паралелізм (Вомперський, 1964, с. 25).

Міллер А., взявши ознаку зіставлення як основний компонент порівняльної конструкції, поділяє порівняння на буквальні компаративи, компаративи-уподібнення та компаративи-аналогії. Буквальні компаративи чітко та не приховано виражаються за контекстом у зіставленні суб'єкта та об'єкта. Використовуючи компаративи-уподібнення, реципієнти розглядають основу зіставлення суб'єкта та об'єкта з різних аспектів. Внаслідок цього часто змінюється компаративна конструкція. Компаративи-аналогії – це різностороннє зіставлення дій, явищ чи двох предметів (наприклад «А схоже на Б, як С схоже на В»).

Кучеренко І., Огольцев В., Прокопчук Л., Черемисіна М., Шаповалов Н., проаналізувавши показник наявності чи відсутності компаративного сполучника, поділяють порівняння на безсполучникові та сполучникові. У свою чергу ця класифікація розмежовується на такі групи:

1) порівняння-підмет, порівняння-додаток, порівняння-означення тощо, які виникли внаслідок синтаксичної функції;

2) порівняння виражені орудним відмінком, ад'єктивні, субстантивні, адвербіальні, які виникли через спосіб морфологічного вираження (Павлюк, 2011, с. 45).

Черемисіна М. розмежовує порівняння таким чином:

1) морфологічні, які виникають на основі морфологічного показника та мають лише ступені порівняння прикметників;

2) синтаксичні, до яких відносяться синтаксичні порівняльні конструкції, які, у свою чергу, поділяються на порівняння-словосполучення, які виражаються за допомогою порівняльного сполучника та порівняння-речення, у яких використовується порівняльний сполучник або ж сполучуване слово (Драйсаві, 2014, с. 13).

Пучкова О. поділяє порівняння на прості та складні. У свою чергу дослідниця розмежовує прості порівняння на:

1) аналітичні форми порівняння та вищій ступінь порівняння прикметників;

2) прості сполучникові порівняльні конструкції;

3) прості порівняльні сполучники з використанням сполучникових слів.

До складних порівняльних конструкцій належать:

1) порівняльні словосполучення;

2) порівняльні предикативні частини складного речення;

3) складнопідрядні речення з порівняльним сполучником (Драйсаві, 2014, с. 13).

Попова З. та Стернін Й. визначають таку класифікацію компаративних конструкцій: 1) порівняння-уявлення; 2) порівняння-схеми, які найчастіше використовуються у творах художньої літератури та вказують на зовнішні ознаки та емоційний стан героя; 3) порівняння-поняття, що пояснюють явище та виокремлють характерні для нього ознаки; 4) порівняння-фрейми, які використовують для того, щоб показати об'єкт зі всіх сторін та по-своєму інтерпретувати його; 5) порівняння-сценарії, що зазвичай вживаються у формі підрядного речення; 6) порівняння-ґештальт, який передбачає багатоступеневу порівняльну одиницю та комплекс мисленнєвих дій. (Попова, 2007, с. 36).

Каранська М. вважає, що порівняння становлять категорію модальності, яка може варіюватися залежно від певного простого речення. Мовознавець виокремлює такі компаративи: 1) метафоричне порівняння, для якого характерним є позначення

предмета, явища чи дії не шляхом конкретної вказівки, а за допомогою метафоричної назви. У випадку наявності декількох метафоричних порівнянь, зіставлення може набувати властивості аналогії; 2) заперечно-протиставне метафоричне порівняння, які зустрічаються у реченнях з двома однорідними присудками, або ж у реченнях, де підмет та присудок виражається інфінітивом чи іменною частиною мови; 3) сполучниковий порівняльний зворот; 4) сполучникове порівняння при однорідних членах речення, ознакою якого є використання порівняльних сполучників. У такому порівняння підмет не здатний набувати порівняльної сполучникової форми.

До сполучникових порівнянь при однорідних членах речень дослідниця відносить: 1) порівняння тотожності при однорідних членах речення за допомогою сполучників *як*, *наче*, *немов*, *ніби* та ін.; 2) порівняльне заперечення тотожності окреслених понять із використанням сполучників *не так*, *як*; *не тільки*, *як* та ін.; 3) порівняльні конструкції, які вживаються під час зіставлення кількості, якості або міри; 4) порівняння як різновид протиставлення за допомоги сполучників *не те що …, а й навіть*; *не те що …, а й* та ін. (Каранська, 1995, с. 170).

Мацько Л. І. на основі граматичного вираження виявила такі порівняльні конструкції: 1) порівняльно-приєднувальні конструкції, у яких процес конструювання спирається на принцип аналогії образного показника; 2) порівняння, які виражаються у порівняльному звороті зі сполучниками *як, мов, немов, наче, неначе, неначебто, ніби, нібито, немовби, немовбито*; 3) описові порівняння; 4) порівняння, які передбачають використання прикметників і прислівників зі ступенем порівняння *(кращий, ніж…; вищий, ніж…)*; 5) компаративи, що виражаються у підрядному реченні; 6) порівняння у формі орудного відмінка; найчастіше суб’єкт подібних порівнянь передбачає істоту, а об’єкт – зі світу природи; 7) речення порівняльної структури, в яких об’єкт порівняння охоплює всю предикативну частину (*Кров твоя — рубін коштовний, кров твоя — зоря світання (Леся Українка); Я – невгасимий Огонь Прекрасний (П. Тичина)*; 8) порівняння-заперечення, що найчастіше використовується у фольклорі (Мацько, 2000, с. 356).

Таким чином бачимо, що існує велика кількість класифікацій порівнянь, які виникають з огляду на форму порівняльних конструкцій, на основі ознаки зіставлення, смислового навантаження мовної одиниці, взаємозв'язку компонентів, граматичного вираження, емоційного забарвлення, кількості лексем-носіїв образу. Оскільки однієї класифікації для аналізу компаративів у перекладеному романі Герти Мюллер «Гойдалка дихання» не достатньо, у нашій роботі ми будемо використовувати описані класифікації комбіновано. Під час пошуку трансформацій та виявлення способу перекладу порівнянь ми будемо звертати увагу на логічні та образні, описові та акцентуальні, предметно-зображальні, вільні або ж стійкі, кількісні та якісні, точні та оцінювальні, прямі, негативні, невизначені, розгорнуті та сполучні поширені, непоширені порівняння, компаративи, образ яких ускладнений дієприкметниковими, дієприслівниковими конструкціями або підрядними реченнями, повторювані порівняння, сполучникові та безсполучникові, порівняння-уявлення, порівняння-схеми, порівняння-поняття, порівняння-сценарії, порівняння, які виражаються у порівняльному звороті зі сполучниками *як, мов, немов, наче, неначе, неначебто, ніби, нібито, немовби, немовбито,* порівняння із прикметниками та прислівниками зі ступенем порівняння, компаративи, які виражаються у підрядному реченні, та описові порівняння.

1.3. Порівняння у сучасних лінгвістичних дослідженнях

У сучасних мовознавчих дослідження постійно з'являються нові праці присвячені компаративістиці. У XXI столітті мовознавці Грипас О., Заскалета В., Молчко О., Павлюк Т., Смущинська І., Тонконог Н., Череповська Т. досліджують образність, структурну будову порівня, семантику, синтаксичну будову компаративних конструкцій у різних творах та їх перекладах.

Грипас О. Ю. аналізує вербалізовану модель порівняння на формально граматичному рівні та диференціацію типів суб'єкта й об'єкта. Дослідник розділив суб'єкт та об'єкт порівняння на компоненти-предмети та компоненти-ситуації. Компоненти-предмети містять одну назву, яка репрезентована морфемою,

субстантивою або ж словосполученням. Грипас О. Ю. вважає, що завдяки об'єкту імпліцитна ознака порівняння увиразнюється та конкретизується. Компоненти-ситуації, науковець, поділяє у свою чергу на компоненти зі статичними предикатами та на компоненти з акціональними предикатами. У компаративів з такими типом компонентів наявний предикат, який існує лише в структурі суб'єкта. У таких випадках синтаксема двічі не повторюється, а вилучається зі структури об'єкта порівнянь, що робить висловлення лаконічним. У статичних ситуаціях предикат виявляється через прикметники, дієприкметники, а самі порівняння акцентуються на підметах, наприклад: *Перед нею стояв ще Мартин Іванович — несподіваний, як відкриття (О. Копиленко) → Мартин Іванович — несподіваний, як відкриття → Мартин Іванович несподіваний; як; відкриття (несподіване); (В імпліцитна) міра непередбачуваності*. Також до компонентів-ситуацій зі статичними предикатами дослідник відносить компоненти, вербалізовані атрибутивним словосполученням партитативно-посесивної семантики. У таких компонентах ознаки порівняння виражені відмінковими формами іменника та займенника. Прикладом може слугувати речення: *Організм виявився на диво: внутрішні органи Ягнича як у юнака (О. Гончар) → внутрішні органи Ягнича — як у юнака → внутрішні органи Ягнича; як; (внутрішні органи) у юнака (В імпліцитна) здорові.* До компонентів-ситуацій з акціональними предикатами автор дослідження відносить предикати з акцентованими підметами, додатками, обставинами та акцентованими підметами та додатками разом. Грипас О. Ю. пояснює, що у конструкціях із компонентами-ситуаціями може виявлятися одне поняття, яке в різних часових проміжках буде сприйматися по-різному. Такий тип він називає компонентом з часовими показниками, наприклад: *Біля самої стайні по-весняному жебонить струмок (М. Стельмах) → по-весняному жебонить струмок → струмок жебонить — дискурсивна ситуація; по-…-ому; (струмок жебонить) навесні; (В імпліцитна) дзвінко, потужно*. Дослідник зробив висновок, що «типологія суб'єкта й об'єкта порівняння за категорійною семантикою, обсягом й особливостями їх будови ґрунтується на протиставленні предикатних і непредикатних знаків,

статичного та динамічного предикатів ситуації-суб'єкта та ситуації-об'єкта, акцентованих другорядних членів речення» (Грипас, 2017).

Професор Смущинська І. досліджує проблеми аналізу, інтерпретації порівняння як стилістичної фігури та співставляє порівняння на матеріалі французької та української мов з погляду перекладу. Дослідниця розмежовує порівняльні конструкції на експліцитні та імпліцитні порівняння. Імпліцитним порівнянням, на її думку, є ті, де не виражене те, що порівнюється, а експліцитним – те порівняння, що буде базуватися на ознаці вираженості мотиву. Переклад порівняння унеможливлюється тоді, коли емпліцитно виражений мотив буде невідомим. Проаналізувавши переклади, Смущинська І. у своєму дослідженні виокремила 5 основних моделей перекладу порівнянь: 1) модель зберігається; 2) відбувається заміна рід-вид; 3) відбувається заміна образу; 4) вираз перекладається іншим, який теж існує в мові оригіналу, тобто замінюється синонімом; 5) фігура втрачається, оскільки має місце інтерпретація образу. Щодо переносу значення, авторка зазначає, що «порівняння аналізується серед фігур метафоричного типу, однак, не маючи переносу значення і вимагаючи широкої розгорнутої синтаксичної конструкції, порівняння не є тропом і має бути зарахованим до фігур синтаксичного типу, так званих фігур конструкції» (І. Смущинська, 2013).

Павлюк Т. П. аналізує порівняльний зворот в аспекті когнітивної лінгвістики. Дослідниця вважає, що порівняння слугує плідним матеріалом під час дослідження когнітивних ознак у поетичних текстах. Науковець зазначає, що «інформативна достатність порівняльної конструкції уможливлює моделювання структури концепту, а саме: 1) опис макроструктури концепту – віднесення виявлених когнітивних ознак до образного, інформаційного компонентів та інтерпретаційному полю і встановлення їх відношення у структурі концепту; 2) опис категорійної структури концепту – виявлення ієрархії когнітивних класифікаційних ознак, що концептуалізують відповідний предмет чи явище, та опис концепту як їхньої ієрархії за актуальністю для концептуалізації денотата концепту; 3) опис польової організації концепту – виявлення та опис когнітивних класифікаційних ознак, що

складають ядро, ближню, дальню і крайню периферію концепту, і представлення змісту концепту у вигляді польової структури».

Досліджуючи порівняльні конструкції сучасних поетичних текстів, Павлюк Т. П. змоделювала макроструктуру концепту «жінка»: 1) образний зміст: представлений зоровими образами природних явищ та соціальних ролей (*ти, наче п'яна, помішала вкупу і правду й вигадку; я полину, як біла хвиля, у хибкий танець*); 2) інформаційний зміст: жінка є керуючим і підлеглим суб'єктом, перебуває в стані фізичного нездоров'я, є неемоційною та неліричною *(ти плакати не можеш, як і смерть)*; 3) інтерпретаційний зміст: зона оцінки – амбівалентна, енциклопедична, регулятивна, соціально-культурна, пареміологічна зона *(бо ти ж мене сама причарувала і звабила, як соловейко, співом)* (Павлюк, 2009).

Череповська Т. В. розглядає художнє порівняння в контрастивному аспекті. Проаналізувавши художнє порівняння в українській та англійській мовах, дослідниця виявила таку спільну структуру: 1. Прикметник + як, мов, немов, наче, неначе, неначебто, ніби, нібито, немовби, немовбито, as+adj+as, like+noun. 2. Підрядне речення. 3. Речення порівняльної структури, в яких суб'єкт порівняння охоплює всю предикативну частину. 4. Порівняльно-приєднувальні конструкції, побудовані за принципом образної аналогії. 5. Заперечні порівняння. 6. Невизначені порівняння.7. Конструкції з формами ступенів порівняння. 8. Описові порівняння.

Розбіжність між українським та англійським художнім порівнянням, авторка вбачає у тому, що форма орудного відмінка є характерною лише для української мови. До художніх порівнянь Череповська Т. В. відносить також компаративні епітети. Порівнюючи структуру компаративних епітетів в англійській та українських мовах, авторка зазначає, що в англійській мові більше структурних типів компаративних епітетів, ніж в українській. В англійській мові 11 типів, а українська мова налічує лише 3 типи порівняльних епітетів. Тому, проаналізувавши твори Ірен Роздобудько та Енн Тайлер, дослідниця зробила висновок, що не дивлячись на невелику кількість структурних моделей, порівняльні конструкції характеризуються великим семантичним різноманіттям (Череповська, 2011).

Наука постійно розвивається та новітні досягнення популяризуються у науково-популярному функціональному стилі. Тому Тонконог Н. І. досліджує особливості вживання порівняння у науково-популярних текстах. Проаналізувавши лексичний матеріал науково-популярних текстів, дослідниця виявила, що порівняння створюють ланцюг асоціацій, який допомагає легко засвоїти та зрозуміти лексичний матеріал. За Тонконог Н. І., компаративи у науково-популярних текстах виконують такі завдання як «демонстрація на прикладах, пояснення, розтлумачення, візуалізація, уточнення наукових понять, адже порівняння конкретизує наукові абстракції, викликає асоціації зі знайомими предметами і явищами, що сприяє кращому розумінню і, отже, засвоєнню нових наукових знань. Необхідність вживання порівняння у науково-популярних текстах обумовлюється потребою пояснити складні наукові поняття шляхом зіставлення таких понять зі звичайними, буденними, зрозумілими». Авторка виявила, що більшість порівнянь, які зустрічаються у науково-популярному стилі, мають спільні ознаки за критерієм подібності, однак трапляються також ті компаративи, які мають гіперболізований зміст. Тому порівняльні звороти зберігають ознаки стійкого словосполучення: пряме значення, компонент порівняння та асоціативний компонент (Тонконог, 2017).

Дослідниця Заскалета В. П. у своїй науковій праці встановлює типологію семантичних полів порівняльних конструкцій за значенням об’єкта порівняння. Порівнюючи порівняння за об’єктом та суб’єктом, Заскалета В. П. зауважила, що вони утворюють однакові семантичні поля та визначила, що семантичні поля за значенням об’єкта порівняння відрізняються від семантичних полей за значенням суб’єкта порівняння більшою кількістю номенів та розмаїтістю лексико-семантичної групи. За значенням об’єкта авторка виявила такі семантичні поля як «людина», «жива природа», «нежива природа», «предмети, створені людиною», «час», «абстрактність», «міфічні назви».

До семантичного поля «людина» дослідниця відносить такі лексико-семантичні групи як: 1) персоніми (найменування за віком, статтю та подружнім статусом, за родинними зв’язками, за родом заняття, посадою, найменування за станом здоров’я, за особливостями поведінки, за соціальним статусом, найменування-етноніми, за

стосунком до віри, за іншими особливостями); 2) соматизми; 3) назви відомих історичних осіб; 4) біблеїзми; 5) назви казкових персонажів; 6) назви груп людей.

До семантичного поля «жива природа», за В. П. Заскалетою, належать: 1) флороніми (назви квітів, городніх культур, садовини, плодових дерев, частин рослин та їх плодів); 2) зооніми (назва свійських, домашніх, диких, екзотичних тварин, їхніх частин тіла, назви плазунів); 3) назви комах. До семантичного поля «предмети, що створені людиною» дослідниця відносить такі лексико-семантичні групи: 1) побутовізми (назви продуктів харчування, знарядь праці та пристроїв, предметів меблів та побуту, назви місткостей тощо); 2) назви сільськогосподарської техніки, транспорту та пристроїв для регулювання руху учасників дорожнього руху; 3) назви частин споруд, матеріалів для будівництва.

Семантичне поле «нежива природа» має такі лексико-семантичні групи: 1) назви речовин і матеріалів; 2) назви явищ природи; 3) локативи; 4) космоніми; 5) гідроніми. До семантичного поля «абстрактність» дослідниця відносить лексеми з позитивним, нейтральним та негативним емоційним забарвленням.

Семантичне поле «міфічні назви» представлене демонімами, а поле «час» – лексемами частин дня та порів року (Заскалета, 2018).

Молчко О. О. у своєму дослідженні зіставляє художні порівняння із флороназвами в українській та англійській лінгвокультурах, аналізує універсальні та національно-специфічні атрибути, що пов’язані з концептуалізацією уявлень про відповідні об’єкти флори (гіперонім квітка та флороназви *троянда, мак*) у свідомості носіїв української та англійської мов. Авторка вважає, що художні порівняння, що засновані на використанні назв рослин, дають можливість краще ознайомитися зі світобаченням інших народів. Компоненти порівняльної конструкції, які містять назви рослин є одними з найбільш чисельних тематичних груп серед фразеологізованих та індивідуально-авторських порівнянь. Молчко О. О., використовуючи зіставний та перекладознавчий аналіз, зазначає, що «система прототипових атрибутів урізноманітнює наслідки вербалізації. Використання флороназв як прототипових образів та символів у художньому порівнянні ускладнює фразеологізовані та індивідуально-авторські конструкції національно-

культурними смислами». У концептуалізації дійсності із залучення флороморфізмів та мовній репрезентації відбуваються повні та часткові збіги з огляду на спільне уявлення носіїв української та англійської мови, яке мотивується прецедентними текстами та Біблією. Дослідниця зазначає, що відмінності, які виникають у дискурсі та перекладі, з'являються внаслідок лінгвокультурних особливостей світобачення, світорозуміння та світосприйняття, мовної репрезентації та культурно-специфічних смислів (Молчко, 2015).

Таким чином ми виявили, що велика кількість сучасних лінгвістичних досліджень присвячена граматичним (розмежування суб'єкта та об'єкта порівняння на компоненти-предмети та компоненти-ситуації), структурно-семантичним (порівняння структури компаративних епітетів в англійській та українській мовах, встановлення типології семантичних полів порівняльних конструкцій за значенням об'єкта порівняння), стилістичним (виявлення експліцитних та імпліцитних порівнянь) та прагматичним особливостям порівняння (використання компаративів у науково-порівняльних текстах). Згадані мовознавчі розвідки, на нашу думку, стануть науковим підгрунтям для подальших вивчень компаративів.

Під час виявлення семантично-функціональних характеристик компаративів ми будемо використовувати ідею Заскалети В. П., яка у своєму дослідженні визначила типологію семантичних компаративних конструкцій, оскільки вважаємо, що ця тема є найбільш дотичною до нашої роботи.

1.4. Висновки до розділу 1

Отже, порівняння досліджується у такий царинах науки як філософія, психологія, логіка, педагогіка, література ще з античних часів. У філософії порівнянням називають акт мислення, за допомогою якого людина класифікує, оцінює та упорядковує; у логіці, порівняння – це засіб ознайомлення з предметом; у психології – процес мислення, за допомогою якого відбувається розумова діяльність людини; у педагогіці, компаративи – це метод дослідження, який полягає в зіставленні отриманих результатів. У нашому дослідженні порівняння розглядаємо як мовну

фігуру, троп, що полягає в зображенні особи, предмета, явища чи дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно властивими для інших. Порівняння відрізняється від метафори своєю трьохчленною будовою, підсиленням мовлення та мотивацією висловлювання, вираженням подібності одного об'єкта іншому, незалежно від того, чи є вона постійно чи скороминучою, наявністю характерних обмежень терміном чи епізодом та компаративним зв'язком.

Порівняння поділяються на логічні та образні. Логічне порівняння пояснює ознаки та характеристики предмета для встановлення подібності або ж відмінності між ними. Образні компаративи слугують для емоційного впливу на реципієнта. Їхньою основою є асоціації, які з'являються через переносне значення одного або двох його компонентів. Існують також описові та акцентуальні порівняння, предметні та ситуативні, вільні або ж стійкі компаративи, кількісні та якісні, точні та оцінювальні, прямі, негативні, невизначені, розгорнуті та сполучні порівняння, поширені, непоширені, безсполучникові та сполучникові, морфологічні, синтаксичні тощо. Найбільш детальною ми вважаємо класифікацію мовознавиці Л. Мацько, яка виокремлює порівняльно-приєднувальні конструкції, у яких процес конструювання спирається на принцип аналогії образного показника; порівняння, які виражаються у порівняльному звороті зі сполучниками *як, мов, немов, наче, неначе, неначебто, ніби, нібито, немовби, немовбито*; описові порівняння; порівняння, які передбачають використання прикметників і прислівників зі ступенем порівняння; компаративи, що виражаються у підрядному реченні; порівняння у формі орудного відмінка; речення порівняльної структури, в яких об'єкт порівняння охоплює всю предикативну частину; порівняння-заперечення. Однак у нашій роботі з огляду на те, що однієї класифікації не достатньо, ми використовуватимемо їх комбіновано.

Сучасне мовознавство наповнене дослідженнями у галузі компаративістики. Науковці аналізують вербалізовану модель порівняння на формально граматичному рівні, виокремлюють типологію семантичних полів компаративів, досліджують порівняння як стилістичну фігуру та розглядають порівняння в аспекті когнітивної лінгвітсики на матеріалі англійської, французької, німецької та української мов з погляду перекладу. Дослідники описують використання порівнянь у художній

літературі та у науково-популярних текстах. Проаналізувавши категорію порівняння у сучасних лінгвістичних розвідках ми зробили висновок, що проблема порівняльних конструкцій є досить поширеною та служить предметом дослідження для багатьох мовознавців. Завдяки новим науковим працям реципієнти мають змогу ще усвідомити національну специфіку досліджуваної мови та дізнатися про семантико-стилістичні та структурно-синтаксичні особливості порівнянь.

РОЗДІЛ ІІ. СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ПОРІВНЯНЬ

Порівнянню як стилістичному прийому було присвячено безліч наукових досліджень. Кучеренко І., аналізуючи порівняльні конструкції у світлі граматики, визначав формально-граматичну природу порівняльних конструкцій, Заоборна М. досліджувала структурно-семантичний опис складнопідрядних порівняльних речень, Довженко Г., Шаповалова Н. у своїх дослідженнях описували функціонально-семантичний опис категорії порівняння. Прокопчук Л. у своїй праці досліджувала семантичні типи порівнянь, а Голоюх Л. розглядав порівняння як стилістичний компонент художнього тексту. Рошко С. у своєму досліджені намагалась розмежувати порівняльні звороти та підрядні порівняльні речення. Баранник Д. Х., враховуючи формально-граматичні та функційно-синтаксичні особливості компаративів, вивчав порівняльні конструкції як компонент простого й складного речень. Однак вивчення структурно-синтаксичних та функціонально-семантичних характеристик порівнянь до цього часу є недостатнім та неповним.

Такі функції компаративу як оцінно-характеризуюча, суб'єктивно-пізнавальна, конкретизуюча і описово-образотворча є тісно пов'язані зі стилістичною інформацією. Порівняння у поєднанні із стилістичними прийомами утворює компаративні комплекси, які ще більше увиразнюють образи в тексті. Під час відтворення порівнянь, перекладач повинен звертати увагу на формально-граматичні ознаки, функціонально-семантичні особливості та структурні характеристики порівняльних конструкцій. При передачі порівняння також враховується його тип та стилістичні характеристики. Тому проблема структурно-синтаксичних та функціонально-семантичних характеристик порівнянь є тісно пов'язана із проблемою способів перекладу порівняльних конструкцій.

2.1. Структурно-синтаксичні характеристики порівняльної конструкції

Такі українські науковці як Мараховська В. Г., Марчук О. І., Молчко О. О., Найда А. М., Шаповалова Н. П. та німецькі дослідники як Ербен Й., Фатер Г.,

Ціммерман І., Кольд Г., Пфеффер А. Й. досліджували структурно-синтаксичні характеристики порівняльних конструкцій у системі мовних одиниць. Однак, внаслідок розбіжностей поглядів дослідників, загальноприйнятої концепції структурно-синтаксичних характеристик порівнянь не існує. У нашій розвідці ми проаналізуємо та порівняємо структурно-синтаксичні характеристики порівняльної конструкції в українській та німецькій мові.

Шаповалова Н. П., аналізуючи порівняння української мови, визначила, що українські компаративи відрізняються від інших різноманітністю порівняльних відношень, які виражаються такими граматичними формами:1) орудний відмінок іменників (займенників) у порівняльному значенні; 2) прислівники із префіксом *по-*; 3) прикметники, прислівники із суфіксами *-уват-*(*-юват-*), *-аст-* (*-яст-*), *-ист-*; 4) прикметники із суфіксальними морфемами *-видний*, *-подібний*; 5) складні прикметники, що містять компоненти *-головий*, *-зубий*, - *крилий* тощо; 6) синсемантичні слова на зразок *схожий*, *подібний*, *здаватися, скидатися* тощо; 7) порівняльні сполучники; 8) модально-порівняльні частки (Шаповалова, 1998, с. 38).

Молчко О. О., розглядаючи спосіб граматичного поєднання компонентів, поділяє компаративи на сполучникові та безсполучникові. Дослідниця зазначає, що «формально-семантичним критерієм такого поділу є саме спосіб синтаксичного зв'язку в межах кожної конкретної конструкції» (Молчко, 2012, с. 162). Досить часто сполучникові порівняння прирівнють до порівняльних зворотів, які у реченні виконують роль відокремлених членів речень. Завдяки використанню сполучникового порівняння характеристика того, чи іншого явища, предмета передається більш зрозуміло та яскраво. Молчко О. вважає, що порівняльний зворот – це конструкція «з лексично вираженими сполучним елементом, суб'єктом (*comparatum*) і об'єктом (*comparandum*); основа порівняння (*tertium comparationis*) може бути, як відомо, експліцитною чи імпліцитною» (Молчко, 2012, с. 162).

Прикладом сполучникового речення може слугувати «*In manchen wuchsen hüfthohe Brennesseln, und darin standen Bettgestelle aus Eisen, auf denen weiße Hühner saßen, mager wie Wolkenfetzen. – У деяких дворах височіла кропива по пояс, а серед неї стояли залізні остови ліжок, на яких сиділи білі кури, вихудлі і дрібні, як шматки*

хмар». У цьому реченні як в українській, так і в німецькій мові була встановлена ступінь схожості між курами та хмарами (*білі, дрібні)*. Не дивлячись на те, що у реченні вказані подібні ознаки предметів, вся увага акцентується на описі курей.

У свою чергу порівняльний зворот поділяється на непоширений та поширений. До непоширених належать порівняння, де порівняльний сполучник поєднується з компонентом, який виражається повнозначною частиною мови.

Український мовознавець Баранник Д. зазначає, що в таких реченнях порівняльні звороти виконують не тільки граматичну, але й художньо-стилістичну функцію, у реченні вони бувають нечітко граматично адресовані та можуть мати подвійну синтаксичну природу (Баранник, 1980, с. 10). Наприклад: *Er schlief mit dem Kinn auf der Brust wie ein Reisender, der am letzten Bahnhof im Zugabteil vergessen wird. – Він спав, сперши підборіддя на груди, як подорожній, якого забувають в останньому купе нічного потяга».* Відмінністю між українською та німецькою мовами є те, що порівняння в українській мові виділяється комами. У реченнях з непоширеним порівняльним зворотом компаративні сполучники поєднуються з іменником у формі називного відмінка, наприклад: «*Doch kein Dreck war so zudringlich wie der Zement. – Але жоден бруд не чіплявся так сильно, як цемент; Ich kam vom Zementausladen aus der Nachtschicht im Trott wie ein Kalb durch die Morgenluft. – Я ледь дійшов до своїх нар після нічної зміни розвантажування цементу, я брів ранковим повітрям навмання, як теля»*, або ж з прийменником та іменником: «*Jedesmal, wenn er eine Nummer rief, wackelte seine Brust wie bei einem Hahn. – Щоразу, коли він збирався вигукнути чиєсь ім'я, його груди надималися, як у півня».*

Поширеними порівняльними зворотами є ті, що роблять структуру порівняльного звороту більш виразною за допомогою додавання додаткового компоненту, який доповнює, деталізує, конкретизує та уточнює всю необхідну інформацію. Наприклад: «*Im April saß Karli Halmen bei Oswald Enyeter in der Rasierstube auf dem Stuhl, seine Wunden waren heil, sein Bart gewachsen, wie zertrampeltes Gras. – У квітні Карлі Гальмен сидів на кріслі у перукаря Освальда Енйетера. Рани Карлі загоїлися, борода відросла, ніби потоптана трава».*

Атрибутивним компонентом у поширених порівняльних зворотах виступають відносні (наприклад: *Es hatte einen dreieckigen Kopf, hohe Beine, stracksdünn wie Trommelstöcke. – Його голова була трикутною, ноги високими, тоненькими, ніби барабанні палички*) та якісні (наприклад: *Der Hals quoll wie heißer Teig und wurde steif. – Шия напухла, як гаряче тісто, і закам'яніла*) прикметники.

Поширені порівняльні звороти досить часто виражаються через прийменникову граматичну форму, наприклад: «*Um seinen Mund schäumte der Speichel wie bei einem überhitzten Pferd. – У нього довкола рота була біла піна, як у розпашілого коня».*

Іноді автори додають до структури основного речення ще один атрибутивний компонент, що ускладнює структуру поширеного порівняльного звороту. Прикладом може слугувати речення: «*Und da sie uns allen das Brot gab, waren ihr Lahmen und die Gequältheit in ihrem Gesicht für uns etwas Schicksalhaftes, wie der torkelige Gang der Geschichte. – І оскільки вона давала хліб нам усім, ми сприймали її кульгання і мученицький вираз на обличчі як щось доленосне, як непевну ходу історії (як ходу – як непевну ходу – як непевну ходу історії)»*.

Поширений порівняльний зворот може також виражатися через прийменниково-іменникову граматичну форму. Наприклад: «*Nicht hellrot wie Siegellack, sondern dunkelrot, wie eine Himbeere im Schnee. – Не світло-червоної, як сургуч, а темної, ніби ягода малини на снігу (ніби ягода – ніби ягода малини – ніби ягода малини на снігу)»*. Натомість у німецькому варіанті у звороті використовується лише прийменниково-іменникове утворення, оскільки *«ягода малина»* в оригіналі твору виражається одним словом – *«Himbeere»*.

Безсполучникове порівняння – це компаратив, внесений у структуру простого речення без порівняльного сполучника. Дослідниця Молчко О. О. зазначає, що «Безсполучникове, згорнене порівняння, – це конструкція з лексично вираженими суб’єктом, об’єктом та експліцитною чи імпліцитною основою порівняння. Функцію сполучника у реченні з безсполучниковим порівнянням виконує граматична форма об’єкта порівняння, яка вказує на подібність чи відмінність між порівнювальними об’єктами (Молчко, 2012, с. 162). За Молчко О. О., об'єкти компаративу у реченнях з безполучниковим порівнянням виражаються:1) орудним відмінком іменника;

2) родовим відмінком іменника або родовим відмінком іменника із зміненим керуванням (метафора-порівняння); 3) прикладкою; 4) прислівниковою структурою з *по-*; 5) прикметниковою / прислівниковою структурою у формі вищого ступеня порівняння; 6) прикметниковою / прислівниковою / дієприслівниковою / дієслівною конструкцією у функції сполучного елемента конструкції із спільним семантичним компонентом (інваріантом) «виявляти подібність» (Молчко, 2012, с. 162).

Прикладом використання безсполучникового порівняння може слугувати речення, яке бачимо у перекладеному Наталкою Сняданко твору Герти Мюллер «Гойдалка дихання»: *«Vor allem ihre schweren Augen, leblos wie die Holzkugeln auf ihrem Abakus, den sie kaum benutzte. – І насамперед її важкі очі, у яких було не більше жвавості, ніж у дерев'яній дошці для різання хліба, якою вона майже не користувалася».* Показником зіставлення у цьому реченні постає словосполучення «*ніж у дерев'яній дошці»*. Однак в оригіналі твору автор розмістила в реченні порівняння, використовуючи сполучник *«wie»*. Таким чином, сполучниковий поширений порівняльний зворот оригіналу передається безсполучниковим порівнянням на українську мову.

Український мовознавець Кононенко В. І. у своєму дослідженні про синоніміку конструкцій із порівняльним сполучником вказує, що однією з ознак порівняння можуть бути слова, які належать до лексико-граматичного класу прикметника (*подібний, схожий*) та дієслова (*нагадувати, скидатися, здаватися* і т. ін.). Таким лексемам властиве «однозначне граматичне прогнозування заповнення, яке виявляється в тому, що слово компенсує недостатню семантику через приєднання іншого в певній граматичній формі, якою найчастіше буває той чи інший відмінок залежного слова» (Кононенко, 1968, с. 31).

Прикметник «*схожий»* зазвичай використовується у прийменниково-іменниковій граматичній формі. Після його вживання додається прийменник *«на»* та знахідний відмінок однини, або ж множини. Наприклад: «*Und wenn das Uhrwerk den Vogel zum Singen animieren wollte, ging das Türchen zwar halbwegs auf, aber es trat statt des Kuckucks ein Stückchen Gummi wie ein Regenwurm aus dem Gehäuse. – А коли годинниковий механізм хотів спонукати птаха до співу, дверцята наполовину*

розхилялися, але замість зозулі з дверцят вилазив лише шматок гуми, схожий на дощового хробака; Kurz gepfiffen hat er wie die Eisenbahn. – Він видав короткий свист, схожий на сигнал потяга». Бачимо, що перекладач передала німецькі сполучникові компаративи українськими безсполучниковими порівняннями. Характерною ознакою безсполучникових порівнянь є те, що вони можуть переходити у сполучникові. Наприклад: *схощий на дощового хробака – як дощовий хробак; схожий на сигнал потяга – як сигнал потяга.* Молчко О. О. у своєму дослідженні такі порівняння називає згорненими (Молчко, 2012, с. 162). У таких порівняннях так само є те, що порівнюється, те, на основі чого порівнюється та те, з чим порівнюється: *свист* (те, що порівнюється) – *короткий* (те, на основі чого порівнюється) – *схожий на сигнал потяга* (те, з чим порівнюється).

Проаналізувавши перекладений Наталкою Сняданко твір Герти Мюллер «Гойдалка дихання», бачимо речення, у яких ознака порівняння виражається дієсловом *«нагадувати»*. Наприклад: *«Die Sonne ist an diesem Morgen ganz früh wie ein roter Ballon aufgegangen, so aufgeblasen, dass überm Kokswerk der Himmel zu flach war. – Того ранку сонце вийшло на небо особливо рано і нагадувало червону повітряну кулю, таку роздуту, що небо над коксохімічним заводом здавалося занадто пласким».* Перекладач передала сполучникове порівняння «*wie ein roter Ballon*» українським безсполучниковим компаративом «*нагадувало червону повітряну кулю*». У цьому реченні безсполучникове порівняння теж може перейти у сполучникове: *нагадувало червону повітряну кулю – як червона повітряна куля.*

Наталка Сняданко для передачі німецького сполучникового порівняння використовує також словосполучення «щось на зразок». Прикладом слугує речення: *«Man nimmt vier Steine auf einmal, trägt sie aneinander-gepresst wie eine Ziehharmonika. – Береш по чотири цеглини за раз, притискаєш їх одну до одної, і виходить щось на зразок губної гармоніки».*

Характерною ознакою німецького речення з порівняльною конструкцією є використання сполучника *«wie»*. Для того, щоб урізноманітнити структуру українського порівняльного речення, перекладач твору Герти Мюллер «Гойдалка дихання» в одному реченні використовує і сполучникові, і безсполучникові

компаративи такі як *«схожий», «мов», «як»*: *«Er ist athletisch gebaut, hat messinggelbe Augen mit einem öligen Blick, kleine anliegende Ohren wie zwei Broschen, ein Kinn aus Porzellan, die Nasenflügel rosig wie Tabakblüten, sein Hals wie Kerzenwachs. - Він має атлетичну будову тіла, яскраво-голубі очі, млосний погляд, маленькі акуратні вуха, схожі на дві брошки, підборіддя наче з порцеляни, ніздрі рожеві, мов квіти тютюну, восково-гладеньку і струнку, як церковна свічка, шию».*

У німецькій мові порівняння виражаються також за допомогою сполучників *«wie wenn»* та *«als ob»*. Наприклад: *«Da war ich plötzlich stolz auf sie, als ob auch sie stolz auf mich wären. – І тут я раптом відчув гордість за них, так ніби вони теж пишалися мною.*» У цьому реченні автор використовує нереальний кон'юнктив, який слугує для вираження часу. Для того, щоб показати те, що події відбуваються одночасно, Герта Мюллер вживає у підрядному реченні претерит кон'юнктив. Прикладом використання сполучника *«wie wenn»* слугують речення: «*Aber ihr rechtes Auge schielte zu mir, wie wenn man alte Seide umdreht. – Але її праве око підморгувало мені, так, як буває, коли розгортають старий шовк*; *Mein Vater sah mir beim Lesen zu, wie wenn einem jemand auf den Mund schaut beim Essen. – Мій батько спостерігав, як я читаю, так, буває, хтось дивиться на іншого під час їжі».* Наталка Сняданко при перекладі даного речення замінила порівняльний сполучник *«wie wenn»* на вставне слово *«буває»*.

У мовознавчих дослідженнях часто виникає дискусія про те, чим є порівняльні конструкції – членами речення чи підрядними реченнями. Особливо це стосується тих компаративів, у яких основою порівняння є називний відмінок іменника або ж субстантивовані слова із залежними словами.

Кучеренко І. запевняє, що порівняльні звороти такі як «Дві чорні брови, мов дві чорні п'явки, повпивалися над очима», «Мар'я не прибиралась, як учора», «...і вона солодка, як мед» є неповними підрядними реченнями (Кучеренко, 1959).

Натомість Баранник Д. у своєму дослідженні наголошує на тому, що порівняльна конструкція є підрядним реченням лише в тому випадку, коли «вона становить певне твердження, повідомлення і може бути співвіднесеною з окремим судженням» (Баранник, 1980, с. 8). Наприклад у реченні: *«Doch kein Dreck war so zudringlich*

wie der Zement. – Але жоден бруд не чіплявся так сильно, як цемент» компаратив «*як цемент»* є підрядним реченням, оскільки тут можна домислити присудок, тобто доповнити це неповне речення: *«як чіпляється цемент»*. А у такому реченні як: *«Ich ließ sie aus der Achsel auf den Boden fallen und flitzte mit meinen 10 Rubel wie ein Silberfischchen in die andere Richtung. – Я випустив їх з-під пахви на землю і, ніби сріблясta риба, побіг разом зі своїми 10 рублями в протилежний бік»* додавання присудку неможливе без розшифрування змісту, тому порівняльна конструкція є не підрядним реченням, а зворотом.

Вихованець І. у своїй науковій роботі про порівняльний зворот пояснює: «Порівняльний зворот – частина простого речення, яка складається з порівняльного сполучника та повнозначного слова і виражає значення порівняння, наприклад: *«Я втомлена, як квітка восени»* (Л. Костенко).» (Вихованець, 2000, с. 467). Однак Мацько Л., аналізуючи такі речення, зазначає, що подібні конструкції є підрядними реченнями. Наприклад: *«Спливло життя, як листя за водою»* (Л. Костенко) (Мацько, 2000, с.470). Також є такі порівняльні конструкції, які не дивлячись на відсутність присудка мають свій суб'єкт і додаток, залежний від відсутнього присудка. Такі конструкції є порівняльними реченнями у тому випадку, коли вони мають залежні чи підрядні звороти. Наприклад: «*Und dann legte er den Kopf auf den Tisch, ließ die Arme wie eine Fetzenpuppe am Stuhl herunterhängen und weinte. – А тоді він поклав голову на стіл, звісив руки, ніби ватна лялька, донизу, і заридав».*

Якщо компаративи у формі називного відмінка можуть перейти у форму орудного відмінка, це означає, що вони також належать до порівняльних зворотів. Наприклад: *«Der Regenschirm stand wie ein Spazierstock zwischen mir und ihm. – Парасоля стояла між нами ніби ціпок»*. Таким чином називний компаратив *«ніби ціпок»* може трансформуватися у форму орудного відмінку *«ціпком»*. У реченні: «*So oft er mir das Pfeifen vorführte, dachte ich nur an das, was ich sah, dass bei den Männern die Lippen innen glänzen, wie rosa Quarz. – Батько часто свистів мені, демонструючи, як це робиться, але я у той момент думав тільки про те, що бачив, що чоловічі губи завжди блищать, ніби рожевий кварц»* компаратив *«ніби рожевий кварц»* може перейти у форму орудного відмінку *«рожевим кварцом»*.

Мовознавець Шаповалова Н. вважає, що до порівняльних зворотів належать такі побудови: 1) дієприкметникові звороти порівняльної семантики: *Ті дротики виглядали невинно, мов ненароком потикані* (І. Багряний);

2) дієприслівникові звороти порівняльної семантики: *Максим нагнувся, ніби поправляючи щось на ногах* (І. Багряний);

3) стійкі фразеологічні сполуки з динамічною ознакою в основі порівняння, утворені за моделлю: «показник сполучникового типу + об'єкт порівняння – іменник у формі називного відмінка»: *Та й ті щоб перегризлись, як собаки* (А. Головко);

4) стійкі фразеологічні сполуки зі статичною ознакою в основі порівняння, що відповідають моделі: «показник сполучникового типу + об'єкт порівняння – іменник у формі називного відмінка»: *Сини червоні, мов калина, дужі, мов дубці* (О. Гончар);

5) стійкі утворення «показник + прикметник (дієприкметник)», наприклад: *Як божевільний, побіг він до заводу* (М. Хвильовий);

6) стійкі утворення «показник + іменник у формі непрямого відмінка»: *Дарма й дівчаток потопили, мов кошенят* (О. Лук'яненко);

7) нестійкі сполуки «реально-порівняльний показник + об'єкт порівняння – іменник (із поширювачем чи без) у формі називного відмінка» зі статичною ознакою в основі порівняння: *Ніч ось така ж проплива над землею, тиха і свіжа, прозора, як спів* (В. Сосюра); *Йосип завжди виголений і свіжий, мов хлоп'яча ковзалка* (М. Хвильовий);

8) нестійкі сполуки «реально-порівняльний показник + об'єкт порівняння – іменник (із поширювачем чи без) у формі називного відмінка» з динамічною ознакою в основі порівняння, на тій підставі, що граматична форма «відновлюваного» присудка не може бути точно встановленою: …*Максим прислухався, як вовк, аж у вухах дзвеніло від напруження*... (І. Багряний);

9) нестійкі сполучення «показник + іменник у формі непрямого відмінка (з поширювачем чи без нього)»: ...*хатка спокійно собі стояла біля свіжовиритої, димлячої вирви, мов біля могили* (І. Багряний);

10) нестійкі сполучення «ірреально-порівняльний показник + іменник у формі називного відмінка (з поширювачем чи без нього) з динамічною або статичною ознакою в основі порівняння: *Степ був сизий, мов крило орла* (Г. Косинка);

11) нестійкі структури з реально-порівняльним показником, що кваліфікуються в сучасному мовознавстві як синкретичні: *У травах коник, як зелений гном, на скрипку грає* (М. Рильський). Семантика аналізованої компаративеми реалізується через контамінацію означального й обставинного значень;

12) конструкції, що відповідають моделі: «показник сполучникового типу + прислівник (або іменник в обставинному значенні)»: *...Небо ніколи не буває таке хрустально-голубе, як у серпні* (М.Хвильовий) (Шаповалова, 1998, с. 13 – 14).

Отже, в українській мові порівняння виражаються орудним відмінком іменників, прислівником із префіксом *по-*, із суфіксами *-уват-*(*-юват-*), *-аст-* (*-яст-*), *-ист-*, із суфіксальними морфемами *-видний*, *-подібний*, такими словами як *схожий*, *подібний*, *здаватися, скидатися*, порівняльними сполучниками та модально-порівняльними частками. Українська мова багата на сполучникові та безсполучникові порівняння. Досить часто порівняльні конструкції називають членами речень або ж підрядними реченнями. Ми виявили, що компаративна конструкція є підрядним реченням у тому випадку, коли до неї можна домислити присудок. Натомість порівняльним зворотом порівняльна конструкція є тоді, коли компаратив у формі називного відмінка може перейти у форму орудного. У німецькій мові порівняльні конструкції виражаються через використання сполучників *«wie»*, *«wie wenn»* та *«als ob»*. Українські компаративи відрізняються від німецьких тим, що вони виділяються комами. Іноді компаративи вживають у нереальному кон'юнктиві для вираження часу та у претериті кон'юнктиві для того, щоб показати, що події відбуваються одночасно. Таким чином, під час перекладу роману Герти Мюллер «Atemschaukel» Наталка Сняданко німецькі сполучникові поширені порівняльні звороти відтворювала безсполучниковими порівняннями. Для урізноматнітнення перекладач іноді передає сполучникові компаративи і безсполучниковими, і сполучниковими порівняннями такими як *«схожий», «мов», «як»*. Під час перекладу порівняльного сполучника *«wie wenn»* Наталка Сняданко використала вставне слово *«буває».*

2.2. Функціонально-семантичні характеристики компаративів

Семантика порівняльних конструкцій виникає внаслідок складних процесів розумової діяльності людини, важливим компонентом якої є асоціації, які виникають після чуттєвого сприйняття дійсності. Така семантика дуже часто втілюється у компаративних конструкціях, які є багаті на граматичні форми та на мовну палітру (Волощук, 2013, с. 31). У своєму дослідженні Майборода Н. вказує, що «з'ясування семантики компонентів порівняння дає змогу вивчити психологію творчості письменника, виявити об'єктивну прагматичну інформацію, що є частиною зображуваного» (Майборода, 2011, с. 191).

Семантичне поле «людина» у романі Герти Мюллер «Atemschaukel» представлене такими лексико-семантичними групами:

1. Лексико-семантична група «персоніми», до якої відносяться такі тематичні групи:

а) найменування за віком: *«Man trägt sein Stück Kohle im Fetzen wie ein schlafendes Kind auf dem Arm. – Ти несеш своє вугілля загорнутим у шмаття, ніби немовля»;*

б) найменування за станом людини: *«Und der stärkste, vielleicht der Leithund unter ihnen, zog den Mantel im Maul wie einen Leichnam durch den halben Hof zum Appellplatz. – А найсильніший, мабуть, головний пес потягнув пальто зубами, ніби труп, через півподвір'я до центрального майданчика, на якому відбувалася перекличка»;*

в) найменування за тимчасовим статусом: *«Er schlief mit dem Kinn auf der Brust wie ein Reisender, der am letzten Bahnhof im Zugabteil vergessen wird. – Він спав, сперши підборіддя на груди, як подорожній, якого забувають в останньому купе нічного потяга»;*

г) найменування за іншими особливостями: *«Wenn man tanzt, lebt man auf den Fußspitzen wie die Mondsichelmadonna im Café Martini, in der Welt, aus der man kommt. – Коли ти танцюєш, то живеш на кінчиках пальців, як мадонна місячного сяйва у кафе «Мартіні» з того світу, звідки ти прибув».*

2. Лексико-семантична група «соматизми»: *«Das Zimmer war niedrig, in der Wand das Fenster so tief wie mein Knie. – Кімната була низенька, вікно у стіні було пробито на рівні моїх колін»;*

3. Лексико-семантична група людей, що представлена словом «армія»: *«Nur ganz anders als du, wie ein Heer. – Але зовсім не так, як ти, а по-військовому, вони схожі на армію».*

Семантичне поле «море» наявне у такому реченні: *«Oft gab es keine Wolke, nur einerlei Blau wie offenes Wasser. – Часто хмара так і не знаходилася, кругом була лише однорідна синява, ніби відкрите море».*

До семантичного поля «жива природа» відносяться такі лексико-семантичні групи:1. Лексико-семантична група «флороніми», до якої належать такі підгрупи:

а) назви квітів: *«Die Nasenflügel rosig wie Tabakblüten – ніздрі рожеві, мов квіти тютюну»; «Rotschattierte Rosen, die so groß wie Äpfel waren, größer als wirkliche Rosen. – Червоні троянди були велетенськими, майже як яблука, більшими за справжні троянди»; «Andere waren blaurot und halb verrottet, oder schon so verdorrt wie Trockenblumen. – Інші були синьо-червоні і напівзогнилі або вже геть висохлі, ніби квіти з гербарію»; «Wenn der Regen die Steppe wochenlang vergisst und der Schlamm um die Löschgrube wie Pelzblumen verdorrt, werden die Schlammfliegen zudringlich. – Коли дощ забуває про степ на цілі довгі тижні і болото довкола вапняної ями висихає, ніби хутряна квітка, болотяні мушки стають нестерпними».*

б) назви городніх культур та їх плодів: *«Der Hinterkopf, kahlgeschoren mit den verkrusteten Läusebissen, hielt sich noch oben wie eine halbe Zuckermelone. – Виголена потилиця зі слідами засохлих укусів вошей ще трималася на поверхні, ніби півкавуна»; «Die Frau mit den Dörrpflaumen hatte mir beim Zählen zugeschaut mit einem braunen Auge und einem ganz weißen, ohne Pupille, wie eine Bohne. – Жінка із сушеними сливами уважно стежила, як я рахую, водила за мною своїми очима – одне око було темне, а інше зовсім біле, без зіниці, ніби квасолина»; «Die eine war nussbraun, die andere schmutzlila, wie ungeschälte rote Rüben, eine war lehmgelb und eine weißgrau gesprenkelt. – Один із них був горіхового кольору, інший — брудно-фіолетового, як нечищені буряки, ще два були лимонний і сіро-білий у кашку»; «Die*

Sonne war geschrumpft, aber rabiat, ihre Kugel kompakt wie ein Kürbis. – Сонце зменшилося, але пекло немилосердно, його куля стала міцною і тугою, ніби гарбуз»;

в) назви дерев: *«Je größer sie wurden, um so weißer wurden Astholz und Stämme. Nicht filigran und wachsweiß durchscheinend wie die Birken, sondern imposant im Wuchs und mit stumpfer Haut wie Gipspaste. – Чим вищими вони ставали, тим білішими здавалися гілки і стовбури. Вони не були такими філігранними і восково-біло-прозорими, як берези, а значно міцнішими і солідніщими, з цупкою, ніби гіпсова паста, корою»;*

г) назви частин рослин: *«Meine Mutter mit zwei spiraligen Wangenlocken und einem Dutt wie ein Weidenkörbchen tanzt in hellbraunen Sandalen mit hohen Stöckeln und dünnen Fersenriemen wie Birnenschalen. – Моя мама з двома локонами, закрученими у спіралі, з піднятим догори у кокон волоссям, схожим на кошичок із виноградної лози, танцює у світло-брунатних сандалях на високих обцасах із тоненькими ремінцями, схожими на шматочки шкіри, коли чистять грушку».*

ґ) інші назви: «*Im April saß Karli Halmen bei Oswald Enyeter in der Rasierstube auf dem Stuhl, seine Wunden waren heil, sein Bart gewachsen, wie zertrampeltes Gras. – У квітні Карлі Гальмен сидів на кріслі у перукаря Освальда Енйетера. Рани Карлі загоїлися, борода відросла, ніби потоптана трава»; «Nicht hellrot wie Siegellack, sondern dunkelrot, wie eine Himbeere im Schnee. – Не світло-червоної, як сургуч, а темної, ніби ягода малини на снігу».*

2. Лексико-семантична група «зооніми», до яких можна віднести:

а) фауноніми:

- назви свійських тварин: «*Ich kam vom Zementausladen aus der Nachtschicht im Trott wie ein Kalb durch die Morgenluft. – Я ледь дійшов до своїх нар після нічної зміни розвантажування цементу, я брів ранковим повітрям навмання, як теля»; «Um seinen Mund schäumte der Speichel wie bei einem überhitzten Pferd. – У нього довкола рота була біла піна, як у розпашілого коня»;*

- назви домашніх тварин: «*Aber mein Hunger saß wie ein Hund vor dem Teller und fraß. – Але мій голод сидів біля тарілки, як пес, і пожирав усе»; «Mit den Ohren und dem*

dicken Zopf sah, der Hinterkopf aus wie eine sitzende Katze. – З вухами і товстою косою голова ззаду була схожа на кішку, що сидить»;

- назви диких тварин: *«Er war Jude, rotblond, groß, schlank fast wie ein Hase. – Він був євреєм, із біляво-рудим волоссям, високий, стрункий, майже як заєць»;*

- назви плазунів: *«An diesem Abend kam die Planton-Kati mit dem abgeschnittenen Zopf um den Hals in die Kantine und legte ihn wie eine Schlange auf den Tisch. – Того вечора Катя Плантон прийшла до їдальні із косою, намотаною на шию, і поклала її, як змію, на стіл»;*

б) орнітоніми:

- назви свійських птахів: *«Jedesmal, wenn er eine Nummer rief, wackelte seine Brust wie bei einem Hahn. – Щоразу, коли він збирався вигукнути чиєсь ім'я, його груди надималися, як у півня»; «Alle hielten den Atem an, und Tur lachte hohl, wie große Truthähne bellen. – Усі затамовували подих, а Тур сухо сміявся і був схожий на великого індика»;*

- назви диких птахів : *«Wenn ich die Leichen in den Hinterhof lege, möchte ich von hier wegfliegen können, wie ein Schwan bis nach Amerika. – Коли я ношу трупи на задній двір, мені хочеться полетіти звідси геть, як лебідь, до Америки»*; *«Als er den Fuß hob, sprang sie auf und rannte mit flatternden Armen durch die Appellreihen und gurrte wie eine Taube. – Коли він піднімав ноги, вона зривалася з місця і бігла вздовж рядів вишикуваних на перекличку в'язнів, розмахуючи руками і туркаючи, ніби голуб»*.

3. Лексико-семантична група «назви комах»: *«Der Wachposten spuckte Sonnenblumenschalen vom Turm, sie segelten in der Luft wie Fliegen. – Вартові спльовували соняшникове насіння униз зі своєї вежі, і лушпиння літало у повітрі, ніби мухи»; «Und wenn das Uhrwerk den Vogel zum Singen animieren wollte, ging das Türchen zwar halbwegs auf, aber es trat statt des Kuckucks ein Stückchen Gummi wie ein Regenwurm aus dem Gehäuse. – А коли годинниковий механізм хотів спонукати птаха до співу, дверцята наполовину розхилялися, але замість зозулі з дверцят вилазив лише шматок гуми, схожий на дощового хробака».*

До семантичного поля «предмети, які створені людиною» відносяться:

1. Лексико-семантична група «побутовізми»:

а) назви випічки, продуктів харчування: *«Sie war wie das begehrte, schrecklich nasse, klebrige, schandbar nahrhafte, rationierte Kastenbrot. – Вона була такою ж, як і омріяний, жахливо мокрий, липкий і гріховно поживний хліб, випечений цеглинками»; «Sie haben ihre Wärme abgegeben, sind spröd und brechen trocken in Stücke, die locker wie geröstetes Brot aus der Klappe fallen. – Вони (гарячі плити) вже віддали своє тепло, стали сухими і ламаються на шматки, які випадають з печі легко, ніби підсмажений хліб із тостера»; «Der Hals quoll wie heißer Teig und wurde steif. – Шия напухла, як гаряче тісто, і закам'яніла».*

б) назви знарядь праці та пристроїв: *«Der Regenschirm stand wie ein Spazierstock zwischen mir und ihm. – Парасоля стояла між нами ніби ціпок»; «Tot sehen sie aus wie Bügeleisen. – Мертвими вони схожі на праски»; «Meine Fini-Tante, dünn wie ein Nussknacker gebaut, geht mit der Brennschere zwischen Gasherd und Spiegel hin und her. – Моя тітка Фінні, тоненька, схожа на горіхокол, ходить туди-сюди від плити до дзеркала зі щипцями для завивки».*

в) назви предметів побуту, меблів тощо: *«Mein zweitliebstes Abzeichen war aus Bakelit, ein Edelweiß mit Phosphor, das in der Nacht leuchtete wie der Wecker. - Ще однією моєю улюбленою пам'яткою був бакелітовий едельвейс із фосфором, він світився уночі, ніби будильник»; «Da schiebt jeder sein Heimweh wie eine schwere Kiste. – Тоді кожен несе перед собою свою тугу, ніби важку скриню»;*

г) вестизми: *«In amerikanischen Konservendosen flitzten silbrige Fischchen wie lebende Sicherheitsnadeln. – У коробках з-під американських консервів блищали сріблясті рибки, ніби живі шпильки»; «Und ihre Haut wie Seidenstrümpfe, die zucken, weil sie aus Fleisch sind. – Їхня шкіра схожа на шовкові панчохи, вони здригаються, бо вони живі»;*

ґ) назви місткостей: *«Vom Staub wird es vor den Augen dunkel, die Sonne steht grau wie ein Blechnapf im Himmel. – Від пилюки темніє в очах, сонце стоїть у небі сіре, ніби дно бляшаного баняка»; «Der Wind flog warm durch die Akazien, der Schlamm trocknete und schälte sich in den Pfützen wie graue Tassen. - Теплий вітер шелестів листям акацій, болото сохло й облущувалося довкола калюж, ніби довкола сірих горнят».*

е) назви засобів військового ураження: *«Der Magen stach, die Därme rumpelten und drehten sich wie Krummsäbel im Bauch. – Шлунок болів, кишки бунтували й оберталися, ніби криві шаблі»;*

є) назви іграшок: *«Und dann legte er den Kopf auf den Tisch, ließ die Arme wie eine Fetzenpuppe am Stuhl herunterhängen und weinte. – А тоді він поклав голову на стіл, звісив руки, ніби ватна лялька, донизу, і заридав»;*

ж) назви музичних інструментів: *«Er trug ein frischgeschältes Weidenstöckchen, doppelt so lang wie eine Flöte, biegsam fürs Prügeln war es und am unteren Ende angespitzt fürs Wühlen. – У нього в руках була свіжовистругана вербова палиця, десь удвічі довша за флейту, гнучка, зручна для того, щоб бити нею, і загострена на кінці, щоб порпатися у чомусь»; «Man nimmt vier Steine auf einmal, trägt sie aneinander-gepresst wie eine Ziehharmonika. – Береш по чотири цеглини за раз, притискаєш їх одну до одної, і виходить щось на зразок губної гармоніки».*

2. Лексико-семантична група «транспорт»: *«Hinten und vorn stapfte eine runde stumme Madame, schaute verdrießlich und schaukelte den Hintern wie ein Schiff. – Спереду і ззаду пливла товстенна мовчазна бабера, понуро наглядала за всіма і коливала задом, ніби корабель».*

3. Лексико-семантична група «назви споруд»: *«Die Öfen standen in der Oberwelt, fünf hintereinander, hoch wie Etagenhäuser. – Самі печі стояли у наземному світі, п'ять, одна біля одної, високі, як кількаповерхові будинки»; «Die Jama ist wie ein Bahnhof, halb überdacht und genauso zugig. – Яма схожа на вокзал, так само напівнакрита дахом і така ж відкрита для всіх перетягів».*

У творі Герти Мюллер «Гойдалка дихання» ми виявили, що семантичне поле «нежива природа» зустрічається у порівняльних конструкціях найчастіше. До нього належать такі лексико-семантичні групи:

1. Лексико-семантична група «назви речовин і матеріалів»: *«Die Schwefelkohle ist leicht, spröd und trocken. Sie glänzt kristallin wie Glimmer, besteht aus Brocken und Staub. – Сірчане вугілля легке, ламке і сухе. Воно блищить криштalево, ніби кварц, і складається з уламків і пилюки»; «Sie riecht sauer nach Brand, ihre Klumpen sind blättrig wie Graphit. Воно (вугілля) пахне чимось квасним, ніби пожежа, а його*

грудки відділяються окремими листками, наче графіт»; «Ich hatte einen Blutfleck am Handgelenk, drehte ihn zum Licht und dachte, wie hellrot Karlis Blut ist, wie Siegellack, gottseidank aus der Ader, nicht aus der Vene. – У мене на долоні була пляма крові, я подивився на неї на світло і подумав, яка світло-червона кров у Карлі Гальмена, ніби сургуч, добре що з артерії, а не з вени».

2. Лексико-семантична група «назви явищ природи»: *«Vor unseren Gesichtern flog der Atem glitzrigweiß wie der Schnee unter den Füßen. – Перед нашими обличчями блискучими білими шматками, схожими на сніг під ногами, плив подих».*

3. Лексико-семантична група «космоніми»: *«In manchen wuchsen hüfthohe Brennesseln, und darin standen Bettgestelle aus Eisen, auf denen weiße Hühner saßen, mager wie Wolkenfetzen. – У деяких дворах височіла кропива по пояс, а серед неї стояли залізні остови ліжок, на яких сиділи білі кури, вихудлі і дрібні, як шматки хмар».*

Семантичне поле «абстрактність» представлене у таких реченнях: *«Ich halte die Balance, die Herzschaufel wird zur Schaukel in meiner Hand, wie die Atemschaukel in der Brust. – Я балансую, лопата перетворюється на гойдалку у моїх руках, як гойдалка дихання у мене в грудях»; «Und da sie uns allen das Brot gab, waren ihr Lahmen und die Gequältheit in ihrem Gesicht für uns etwas Schicksalhaftes, wie der torkelige Gang der Geschichte. – І оскільки вона давала хліб нам усім, ми сприймали її кульгання і мученицький вираз на обличчі як щось доленосне, як непевну ходу історії».*

У реченні: *«Bei ihnen hat jedes Kochrezept mindestens drei Akte, wie ein Theaterstück. – У них кожен рецепт має як мінімум три акти, ніби театральна п'єса»* бачимо наявність семантичного поля «мистецтво».

Безліч порівнянь містять національно-специфічний образ, який може бути не завжди зрозумілим для іншомовного читача. Тому перекладач повинен передати образність вислову, значення та оцінку виразу таким чином, щоб незнайома культура була повністю досяжною для реципієнта.

Використання образної основи відіграє роль у формуванні значення порівнянь і впливає на прагматичний аспект. Образність українських та німецьких компаративів досить часто відрізняються внаслідок різного розуміння значень слів, різного

розвитку лексичної сторони, через розбіжності у мовній традиції та у сполучуваності слів. Тому під час перекладу необхідно передати порівняння таким чином, щоб його елементи були пов'язані між собою не тільки в переносному, а й у прямому сенсі (Пікалева, 2004, с. 15).

Для того, щоб компаративи виконували у реченні емоційну-оціночну функцію, перекладачі намагаються поліпшити інтенсивність значення погіршуючи, або ж покращуючи його. Келлер Р. зазначає, що «покращення лексичного значення (елевація) – процес посилення позитивної емотивної оцінки слова, набуття словом позитивного статусу при застосуванні мовною спільнотою, а погіршення лексичного значення (деградація) – процес зміни значення, коли притаманний тому чи іншому слову негативний емотивний відтінок настільки посилюється, що поглинає інші значення і стає головним» (Келлер, 2003).

Разом зі зміною інтенсивності значення змінюється оцінка виразу, яка поділяється на одиниці з позитивною та негативною оцінкою. Також до оцінки виразу належать амбівалентні одиниці, які можуть містити як позитивну так і негативну оцінку, та нейтрально-оцінні, які у своїй семантиці не мають жодної оцінки, однак у контексті набувають позитивну або ж негативну оцінку. Наприклад, у реченні *«Und ich, mit dem Neptunbad im Kopf, zuckte wie von einem Fußtritt zusammen, wenn er das Wort AQUARELL benutzte. – А я, з басейном «Нептун» у голові, щоразу здригався, ніби від удару ногою, коли він вживав слово АКВАРЕЛЬ»,* значення німецького порівняння «*von einem Fußtritt – ніби ступити ногою»* має нейтральну оцінку, натомість в українському компаративі *«ніби від удару ногою»* значення набуває негативну оцінку. У цьому реченні інтенсивність значення українського порівняння через використання українського іменника *«удар»* підвищена, тоді як у німецькому порівнянні – нульова. У реченні «*Er greift sich den Puls wie eine Meute Klaxons. – Він захоплює пульс, ніби безліч клаксонів»* Наталка Сняданко змінила негативну оцінку компаратива *«wie eine Meute Klaxons – як шайка клаксонів»* на нейтральну *«ніби безліч клаксонів»*. Таким чином інтенсивність значення порівняння перейшла з підвищеної у нульову.

Отже, аналізуючи порівняння у перекладі твору Герти Мюллер «Гойдалка дихання», ми виявили такі семантичні поля за значенням об’єкта: «людина», «жива природа», «нежива природа», «предмети, створені людиною» та «абстрактність». Найчастіше у компаративних конструкціях зустрічається семантичне поле «нежива природа». Для того, щоб поліпшити інтенсивність значення перекладачі змінюють оцінку виразу на позитивну, або негативну. Ми виявили, що під час перекладу компаративних конструкцій Наталка Снаданко нейтральну оцінку передає негативною, підвищуючи інтенсивність значення, а негативну оцінку змінює на нейтральну, понижуючи інтенсивніть значення з високої у нульову.

2.3. Способи перекладу порівнянь з німецької на українську

Такі науковці як Прищепа В., Алєксєєва І., Ларсон М., Пієріні П., Ньюмарк П. тощо досліджували способи перекладу порівнянь. У своїх роботах вони наголошували на тому, що при перекладі порівняльних конструкцій необхідно зберегти образність порівняння. Коралова А. зазначає, що компетентний перекладач повинен використовувати різні засоби відтворення стилістичних прийомів для того, щоб наділити текст більшою виразністю та яскравістю. На думку дослідниці, перекладач завжди може або намагатися відтворити прийом оригіналу тексту, або ж виробити у межах перекладу власний стилістичний засіб, який має аналогічний емоційний ефект (Коралова, 1982).

Однак під час відтворення порівнянь перекладачі стикаються з тим, що компаративи можуть відноситися до різних стилістичних пластів лексики, а національна специфіка образу компаративу, асоціація, оцінка та експресивність порівняння у мові оригіналу та перекладу можуть відрізнятися. Тому для перекладача є важливим обрати такий спосіб відтворення, за допомогою якого можна максимально адекватно передати зміст та функцію порівняння.

Піріні П., аналізуючи природу та функції компаративів у своєму дослідженні, визначив такі способи їхнього перекладу:

1) дослівний переклад, під час якого перекладач повинен зберегти та відтворити мовою перекладу той самий об'єкт порівняння;

2) заміна об’єкта порівняння мови оригіналу другим об’єктом у мові перекладу за допомогою використання різних трансформацій (узагальнення, конкретизація, синонімічна / антонімічна заміна тощо);

3) скорочення порівняння до її змісту методом компресії;

4) збереження того ж самого об’єкта порівняння у мові перекладу, що й мовою оригіналу з паралельною експлікацією основи порівняння (застосовуючи додавання або також і описовий переклад);

5) заміна об’єкта компаратива на зноску чи перекладацький коментар, однак цей спосіб вважається неадекватним варіантом перекладу порівняння;

6) випущення порівняння (Піріні, 2007, с.31).

Попов Р. у своєму дослідженні подає такі способи перекладу:

1. Еквівалент – відповідник певному слову або словосполученню в іншій мові, який не залежить від контексту.

2. Аналог, тобто один із декількох можливих синонімів.

3. Описовий переклад, при якому замість слова вживається його пояснення.

4. Антонімічний переклад, під час якого те чи інше поняття замінюється протилежним йому, тобто антонімом даного слова, за принципом протиставлення.

5. Калькування – це переклад лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем чи слів їх лексичними відповідниками в мові перекладу (Кияк, Огуй, Науменко, 2006).

6. Комбінований переклад, коли спочатку застосовується калькування, пізніше описовий переклад та український аналог (Р. Попов, 1996).

На нашу думку, найбільш детально способи перекладу висвітлив Кияк Т., який поділяє методи відтворення на міжмовно-еквівалентні, парадигматичні, синтагматичні та епідигматичні способи перекладу.

До міжмовно-еквівалентних дослідник відносить транскрипцію, транслітерацію, калькування, еквівалент, аналог та описовий переклад.

Спосіб транскрипції використовують тоді, коли необхідно передати звукову форму іншомовного слова. У свою чергу транскрипція поділяється на фонологічну (запис фонем), фонематичну (передача вимови) та морфологічну (виділення морфем). Натомість транслітерація передбачає передачу однієї графічної системи засобами іншої. Цей метод доречно використовувати тоді, коли у порівняльній конструкції містяться географічні або ж власні назви.

Кияк Т. подав таку дефініцію міжмовно-еквівалентного способу калькування: «Калькування – це переклад лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем чи слів їх лексичними відповідниками в мові перекладу (Кияк, 2006, с.539). Аналізуючи калькування, дослідник А. Олійник розмежував калькування таким чином:

1) словотворче або структурне калькування, під час якого відбувається поморфемний переклад іншомовного слова; 2) семантичне калькування, де запозичується переносне значення слова); 3) фразеологічне калькування, впродовж якого фразеологізм перекладається дослідно; 4) напівкалькування, тобто неповний переклад з іншої мови, у якому частина слова або вислову перекладається, а частина залишається без перекладу (А. Олійник, 2002).

Наступними способами перекладу, які використовуються для передачі змісту еквівалент, аналог та описовий переклад.

За лінгвістом Рецкером Я., еквівалент – це «постійний рівнозначний відповідник певному слову або словосполученню в іншій мові, який в абсолютній більшості випадків не залежить від контексту» (Рецкер, 2007, с. 102). Еквіваленти розмежовуються на дві групи: 1) повні еквіваленти, які повністю збігаються за образністю, граматичною структурою, значенням тощо; 2) часткові еквіваленти, що відрізняються один від одного лексичним складом та граматичною будовою.

Аналог – це спосіб перекладу, під час якого обирається один із декількох можливих синонімів. Під час відтворення, аналізуючи контекст, перекладач повинен обрати слово з декількох синонімів.

Описовий переклад використовується тоді, коли перекладач замість самого слова пояснює його. Таким чином замість слова виникає словосполучення, яке відтворю

всю характеристику поняття. Цей спосіб зазвичай використовується тоді, коли словниковий склад мови не має ані аналога, ані еквівалента. Під час відтворення компаративу, перекладач, який використовує описовий переклад повинен детально передати основний зміст порівняльної конструкції, не ускладнюючи його.

Кияк Т. визначив, що добір еквівалентів та аналогів повинен містити: 1) варіантні відповідники на рівні слів, словосполучень та речень, що зафіксовані у словнику;
2) відповідники, які не фіксуються в загальних та спеціальних словниках, проте виводяться на основі похідних чи із певної ситуації;
3) незафіксовані двомовними словниками міжмовні синоніми, що своїми семами можуть майже не відрізнятися від закономірних відповідників (Кияк, Огуй, Науменко, 2006, с.540).

До парадигматичних способів відноситься антонімічний переклад, генералізація, конкретизація та зміщення. Антонімічний переклад передбачає заміну того чи іншого поняття на протилежне йому, тобто використання антоніму даного слова формою (Кияк, Огуй, Науменко, 2006, с. 541). До антонімічного перекладу Ахманова О. відносить: 1) негативацію, у якій слово або словосполучення без формально вираженої суфіксом або часткою заперечувальної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом не- або словосполученням із часткою не (to continue – не зупинятися, small – невеликий); 2) позитивацію, де слово або словосполучення з формально вираженою заперечувальною семою замінюється в перекладі на слово або словосполучення, яке не містить формально вираженого негативного компонента; 3) анулювання двох наявних у реченні негативних семантичних компонентів (Ахманова, 1969, с. 30).

Генералізація – це спосіб перекладу, під час якого родові зв’язки замінюються видовими. Цей спосіб використовується для того, щоб реципієнт міг чітко зрозуміти образ, уникаючи зайвої інформації.

У наукових записках Ніжинського державного університету пишуть, що внаслідок того, що конкретне поняття досить часто передається лексемою широкої, не чіткої референції, при гіперонімічному перейменуванні відбувається дереалізація реалій. При використанні цього методу відтворення стилістична роль реалій є

незначною. Не дивлячись на це, гіперонімічне перейменування теж має позитивні риси. Порівнюючи гіперонімічне перейменування з іншими способами перекладу, бачимо, що на відміну від інших методів відтворення, які надмірно актуалізують текст, гіперонімічне перейменування досить нейтрально репрезентує текст. Цей спосіб перекладу є корисним, оскільки перекладні тексти як поле різноманітної мовної та лінгвокультурної інтерференції часто надзвичайно актуалізовані незалежно від суб'єктивних намірів перекладача і автора (Самойленко, 2014).

Метод конкретизації – це парадигматичний спосіб перекладу, під час використання якого замінюється слово або словосполучення оригінального тексту із ширшим значенням на слово або словосполучення перекладеного тексту з вужчим значенням. Таким чином текст виражає родове поняття (гіперонім), а перекладений текст – підклас цього поняття. Конкретизація містить у собі переклад слів із широкою семантикою та заміну родового поняття його складовими та займенника конкретним словом.

Зміщення – це парадигматичний метод відтворення, у якому відбувається заміна одного видового поняття на інше у межах спільного родового поняття.

Синтагматичні способи перекладу виражаються перечленуванням або ж компенсацією. Перечленування – це метод відтворення, який передбачає розширення або скорочення тексту, введення нового або опускання вжитого слова. Завдяки перечленуванню реципієнт зможе більше наблизитися до норми мови оригінального тексту. Однією з ознак перечленування є використання плеоназмів, які служать для відтворення граматичного та лексичного змісту тексту. Існують обов'язкові плеоназми, які зумовлені мовною системою чи нормою, факультативні плеоназми та стилістичні, що зумовлені експресивністю висловлювання.

Дослідник Книш О. зауважує, що «обов'язковий плеоназм є часто присутнім у граматиці різних мов – наприклад, у системах узгодження (дублювання граматичного значення іменника у формах залежних від нього слів), у деяких конструкціях дієслівного керування – дублювання просторових значень дієслівних префіксів у прийменниках *(«злізти з дерева»)* або подвійного заперечення *(«ніколи не був»)* та ін. Стилістичний (експресивний) плеоназм є типовим для розмовної,

публіцистичної і художньої мови, особливо для фольклору (Книш, 2014). Такі плеоназми дуже часто використовуються у порівняннях, які можуть перетворюватися на стійкі поетичні формули.

До перечленування, яке характерне запровадженням нового чи опусканням слова, відносяться також лексичне згортання та розгортання. Використовуючи згортання, перекладач замість словосполучення вживає конкретне слово. Натомість при розгортанні перекладач використовує ціле словосполучення замість слова.

Перечленування передбачає також морфолого-категорійну заміну, членування та об'єднання речень. Під час морфолого-категорійної заміни граматична одиниця оригінального тексту перетворюється в одиницю перекладеного тексту, яка виражатиме інше граматичне значення. Ознакою членування є поділення одного речення на два та більше, а при об'єднанні речень структура двох оригінальних речень при перекладі об'єднується (Кияк, Огуй, Науменко, 2006).

Метод компенсації – це спосіб перекладу, який замінює або ж компенсує стилістичні засоби оригіналу на інші стилістичні засоби в перекладеному тексті. Якименко Н. поділяє компенсацію на повну, яка використовується в іншому місці перекладеного тексту по відношенню до позиції цього прийому в оригіналі, часткову, що застосовується на місці непереданого прийому оригіналу та на суцільну, яка використовується тоді, коли в перекладі немає словникових відповідників оригіналу (Якименко, 1984, с. 6).

До епідигматичного способу перекладу належить смисловий розвиток поняття та цілісно-ситуативне перетворення. Смисловий розвиток поняття – це метод відтворення, який передає певний обсяг одного поняття в інший обсяг, завдяки чому зміст поняття виражає конкретнішу інформацію, аніж в оригіналі. Під час використання смислового розвитку поняття відбувається заміна предмету на ознаку, обставини на місце перебування, а суб'єкти на продукти діяльності.

При цілісно-ситуативному перетворенні відбувається зміна образу та способу, яким описується ситуація. Кияк Т. у своєму дослідженні зауважує, що цілісно-ситуативне перетворення грунтується на об'ємно-просторовому образі того, що відтворюють (Кияк, Огуй, Науменко, 2006, с.549).

Отже, відтворюючи компаративні конструкції необхідно зберегти образність порівняння. Тому під час перекладу необхідно використовувати такі методи відтворення, які допоможуть адекватно передати зміст та функцію компаративів.

У нашій розвідці ми будемо використовувати методи перекладу, які запропонував Кияк Т. Р.: міжмовно-еквівалентні способи перекладу (транскрипція, транслітерація, калькування, еквівалент, аналог та описовий переклад), парадигматичні методи відтворення (антонімічний переклад, генералізація, конкретизація та зміщення), синтагматичні способи перекладу (перечленування, компенсація) та епідигматичні методи перекладу (смисловий розвиток поняття та цілісно-ситуативне перетворення).

2.4. Висновки до розділу

Отже з'ясовано, що українські порівняння виражаються через орудний відмінок іменників (займенників) у порівняльному значенні, прислівники із префіксом *по-*, прикметники, прислівники із суфіксами *-уват-*(*-юват-*), *-аст-* (*-яст-*), *-ист-*, прикметники із суфіксальними морфемами *-видний, -подібний*, складні прикметники, що містять компоненти *-головий, -зубий, - крилий* тощо, синсемантичні слова на зразок *схожий, подібний, здаватися, скидатися* тощо, порівняльні сполучники, модально-порівняльні частки. За граматичною формою порівняння поділяються на сполучникові та безполучникові. До сполучникових компаративів, які прирівнюють до порівняльних зворотів, відносяться поширені та непоширені порівняльні конструкції.

У німецькій мові порівняльна конструкція виражається через використання сполучників *«wie», «wie wenn»* та *«als ob»,* які можуть супроводжуватися нереальним кон'юнктивом, які використовуються для того, щоб увиразнити час та претеритом кон'юнктивом, щоб показати одночасність дії.

Порівняльні конструкції можуть бути як членами речення так і підрядними реченнями. Порівняльна конструкція є підрядним реченням тоді, коли вона може

співвіднесеною з окремим судженням та коли компаративи у формі називного відмінка можуть перейти у форму орудного відмінка.

До порівняльних зворотів належать дієприкметникові звороти порівняльної семантики, дієприслівникові звороти порівняльної семантики, стійкі фразеологічні сполуки з динамічною ознакою в основі порівняння, утворені за моделлю: «показник сполучникового типу + об'єкт порівняння – іменник у формі називного відмінка», стійкі фразеологічні сполуки зі статичною ознакою в основі порівняння, що відповідають моделі: «показник сполучникового типу + об'єкт порівняння – іменник у формі називного відмінка», стійкі утворення «показник + прикметник (дієприкметник)», стійкі утворення «показник + іменник у формі непрямого відмінка», нестійкі сполуки «реально-порівняльний показник + об'єкт порівняння – іменник (із поширювачем чи без) у формі називного відмінка» зі статичною ознакою в основі порівняння, нестійкі сполуки «реально-порівняльний показник + об'єкт порівняння – іменник (із поширювачем чи без) у формі називного відмінка», нестійкі сполучення «показник + іменник у формі непрямого відмінка, нестійкі сполучення «ірреально-порівняльний показник + іменник у формі називного відмінка, нестійкі структури з реально-порівняльним показником, конструкції, що відповідають моделі: «показник сполучникового типу + прислівник».

У перекладі твору Герти Мюллер «Гойдалка дихання» було виявлено такі семантичні поля за значенням об'єкта: «людина», «жива природа», «нежива природа», «предмети, створені людиною» та «абстрактність». Семантичне поле «нежива природа» із лексико-семантичною групою «назви речовин і матеріалів» у творі Герти Мюллер «Гойдалка дихання» зустрічається найчастіше. Також ми виявили, що Наталка Сняданко, при перекладі роману «Atemschaukel», німецькі порівняння з нейтральною оцінкою виражала компаративами із негативною оцінкою для того, щоб посилити інтенсивність висловлювання. Натомість негативну оцінку німецького компаратива перекладач перетворювала у нейтральну для того, щоб переклад був зрозумілим для читача.

Для того, щоб адекватно передати зміст та функцію компаратива перекладач повинен використовувати найбільш доречні способи перекладу. Ми вважаємо, що

під час перекладу порівнянь необхідно використовувати способи перекладу, які найбільш детально були описані Кияком Т.. До методів відтворення належать міжмовно-еквівалентні (транскрипція, транслітерація, калькування, еквівалент, аналог та описовий переклад), парадигматичні (антонімічний переклад, генералізація, конкретизація та зміщення), синтагматичні (перечленування та компенсація) та епідигматичні (смисловий розвиток поняття та цілісно-ситуативне перетворення) способи перекладу.

РОЗДІЛ ІІІ. ПЕРЕКЛАД ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ ГЕРТИ МЮЛЛЕР «ГОЙДАЛКА ДИХАННЯ»

Герта Мюллер є відомою сучасною німецькою письменницею. Авторка отримала понад 20 нагород, а у 2009 році отримала Нобелівську премію з літератури. Твори, написані нею, є актуальними для всіх тих країн, що пережили тоталітарний режим. Під час Другої світової війни сім'я Герти Мюллер була депортована до Радянського Союзу. Декілька років її батьки провели в трудовому таборі в Україні. Пережиття цієї історичної травми вплинули на стиль написання творів письменниці. Герта Мюллер цікавилася пережитим досвідом у своїх односельчан, які все своє життя намагалися замовчувати про події, які вони переживали впродовж глобального збройного конфлікту. Авторка прагнула все те, що про що замовчувалось передати читачам усього світу для того, щоб зберегти історію та закликати людей не повторювати її.

У своєму романі «Atemschaukel» Герта Мюллер описує історію свого друга Оскара Пастіора, який у сімнадцять років потрапив у табір на Донеччині, де намагався вижити будь-якою ціною. Не дивлячись на те, що розповідь є доволі моторошною, авторка зацікавлює читачів стилем написання та символами, які стають персонажами твору (Янгол голоду, Янгол смерті). Літературознавець Поліщук Я. пише, що «Роман написано таким чином, що образи-метафори, розсипані в тексті, складають його цементуючий матеріал, якнайяскравіше промовляють до читача, творячи певні концепти оповіді. За допомогою метафор авторка прагне відтворити стан людини, цілковито загубленої, дезорієнтованої, споневаженої – істоти, яка щомиті відчуває себе іграшкою в руках могутніх і брутальних сил світу сього» (Поліщук, 2010).

Роман «Atemschaukel» наповнений великою кількістю компаративних конструкцій, завдяки яким можемо чіткіше зрозуміти те, що хоче донести читачам письменниця. Тому виникає потреба проаналізувати способи перекладу компаративів та трансформації при перекладі порівнянь.

Твір «Гойдалка дихання» переклала на українську мову письменниця та перекладачка Наталка Сняданко. Завдяки цьому перекладу український читач може дізнатися про життя людини в умовах тоталітаризму.

У нашій роботі ми проаналізуємо, якими способами перекладу та які трансформації використала Наталка Сняданко під час відтворення порівняльних конструкцій українською мовою.

3.1. Порівняння у романі Герти Мюллер «Гойдалка дихання»

У нашому дослідженні ми користуємося класифікацією більшості дослідників таких як Іскандерова І., Огольцев В., Прокопчук Л., Черемисіна М., Шапіро М., Шенько І., які поділяють порівняння на логічні та образні. За допомогою логічних порівнянь автор зіставляє очевидні об’єкти та пояснює їхні ознаки, щоб встановити відмінність або ж подібність між ними. У логічних порівняльних конструкціях автори зазвичай аналізують схожість або ж відмінність якостей, ознак, властивостей між предметами, які знаходяться у межах однієї семантичної групи. Оскільки роман Герти Мюллер «Гойдалка дихання» є художнім твором, логічні порівняння у ньому використовуються рідко. У реченні *«Er schlief mit dem Kinn auf der Brust wie ein Reisender, der am letzten Bahnhof im Zugabteil vergessen wird. – Він спав, сперши підборіддя на груди, як подорожній, якого забувають в останньому купе нічного потяга»* автор використовує логічне порівняння *«він спав як подорожній»* для того, щоб більш детально пояснити образ людини. За допомогою логічного компаратива *«червоні троянди більші за справжні троянди»* у реченні «*Rotschattierte Rosen, die so groß wie Äpfel waren, größer als wirkliche Rosen. – Червоні троянди були велетенськими, майже як яблука, більшими за справжні троянди»* автор роману зображує зовнішню ознаку предмета.

Образні компаративи виконують у реченні експресивно-емотивну функцію. Образні порівняння виникають тоді, коли об'єкт і суб'єкт належать до різних семантичних груп. Під час використання образних порівнянь автор виокремлює якусь одну найбільш яскраву та несподівану ознаку і робить її головною. Тому

основою образних порівнянь служить зіставлення понять, які передбачають наявність асоціацій. Наприклад: *«Und hinter ihm die gefrorene Welt mit dem Mond wie ein Röntgenbild. – А за ним застиглий від морозу світ із місяцем посередині, схожий на рентгенівську світлину»*. У цьому реченні автор роману «Atemschaukel» порівнює світ з рентгенівською світлиною. Головною ознакою компаратива служить *«місяць посередині»*. Оскільки зіставлення є несподіваним, порівняння справляє більший емоційний вплив на читача.

У свою чергу образні порівняння поділяються на одноступеневі та багатоступеневі. Одноступеневі образні порівняння передбачають наявність одного компаративу, натомість багатоступеневі містять два і більше порівнянь. У романі «Гойдалка дихання» Герта Мюллер використовує і одноступеневі, і багатоступеневі компаративні конструкції. Наприклад, у реченні *«Gestern hielt ein speziell angereister Offizier mit grüner Kappe, groß wie ein Kuchenteller, eine Ansprache auf dem Appellplatz. – Вчора на майданчику, де проводяться переклички, виголошував промову офіцер у зеленому капюшоні, великому, немов кухонна тарілка»* бачимо один компаратив *«wie ein Kuchenteller – немов кухонна тарілка»*, що свідчить про те, що авторка в утворенні речення використала образне одноступеневе порівняння. Речення *«Der Zement ist ein Betrug wie Straßenstaub, Nebel und Rauch – er fliegt in der Luft, kriecht auf der Erde, klebt an der Haut. – Цемент — це обман, як вуличний пил, туман або дим — він розвіюється у повітрі, опускається на землю, ліпиться до шкіри»* містить декілька компаративів: «*der Zement wie Straßenstaub – цемент як вуличний пил; der Zement wie Nebel – цемент як туман; der Zement wie Rauch – цемент як дим»*. Таким чином, бачимо, що Герта Мюллер розмістила у цьому реченні образне багатоступеневе порівняння.

Твір «Atemschaukel» наповнений предметними та ситуативними порівняннями. Автор, використовуючи предметне порівняння *«ein Stückchen Gummi wie ein Regenwurm – шматок гуми, схожий на дощового»* у реченні *«Und wenn das Uhrwerk den Vogel zum Singen animieren wollte, ging das Türchen zwar halbwegs auf, aber es trat statt des Kuckucks ein Stückchen Gummi wie ein Regenwurm aus dem Gehäuse. – А коли годинниковий механізм хотів спонукати птаха до співу, дверцята наполовину*

розхилялися, але замість зозулі з дверцят вилазив лише шматок гуми, схожий на дощового хробака», описує предмет та його характеристику. А у реченні «*Mir klopfte das Herz wie nach einem Zweikampf. – Моє серце билося, як після бійки»* бачимо взаємозв'язок предмета та ситуації. Герта Мюллер зіставляє ситуацію, внаслідок чого виникло ситуативне порівняння. Прикладом ситуативного порівняння теж може слугувати речення, у якому автор порівнює ситуації *«Die Paare tanzen durch den Gesang und verhopsen sich wie Vögel bei der Landung, wenn scharfer Wind bläst. – Пари танцюють під спів і похитуються, наступаючи одне одному на ноги, ніби птахи, які сідають на землю, коли дує сильний вітер»*.

У романі *«Atemschaukel»* наявні індивідуальні та загальномовні порівняння. Індивідуальні порівняння можуть зрозуміти лише люди з вузького кола, інші ж осмислять їх вникаючи у контекст. Компаратив *«Die weiße Schlacke wie Kalkblasen – білі шлаки ніби вапняні бульбашки»* у реченні *«Die weiße Schlacke war festgebacken, hatte eine körnige Struktur, wie Kalkblasen und Muschelsand. – Білі шлаки були твердими, мали зернисту структуру, ніби вапняні бульбашки або розкришені мушлі»* є більш зрозумілим для будівельників. Прикладом індивідуального порівняння також слугує речення *«Ich hatte einen Blutfleck am Handgelenk, drehte ihn zum Licht und dachte, wie hellrot Karlis Blut ist, wie Siegellack, gottseidank aus der Ader, nicht aus der Vene. – У мене на долоні була пляма крові, я подивився на неї на світло і подумав, яка світло-червона кров у Карлі Гальмена, ніби сургуч, добре що з артерії, а не з вени»*. Термін «сургуч» можуть краще зрозуміти ті, хто займається нанесенням рельєфних печаток на поштові відправлення. Тому для кращого усвідомлення та повного розуміння компаративу *«Blut wie Siegellack – кров ніби сургуч»* читач повинен ознайомитися із характеристиками сургуча.

Загальномовні порівняння є близькими для всіх носіїв мови незалежно від того, до якої групи вони належать. Герта Мюллер використовує загальномовний компаратив у реченні *«Aber mein Hunger saß wie ein Hund vor dem Teller und fraß. – Але мій голод сидів біля тарілки, як пес, і пожирав усе»*. У більшості країнах пси, особливо бездомні, асоціюються із голодом, внаслідок чого виник порівняльний фразеологізм «голодний як собака». Тому порівняння «*Hunger wie ein Hund – голод*

як пес» є загальномовним. У реченні «*Die Frau mit den Dörrpflaumen hatte mir beim Zählen zugeschaut mit einem braunen Auge und einem ganz weißen, ohne Pupille, wie eine Bohne. – Жінка із сушеними сливами уважно стежила, як я рахую, водила за мною своїми очима – одне око було темне, а інше зовсім біле, без зіниці, ніби квасолина»* Герта Мюллер порівнює око з квасолиною. З огляду на те, що квасоля є однією з найдавніших культур світу та є розповсюдженою майже у всіх країнах світу, порівняння «*Auge wie eine Bohne. – Око ніби квасолина»* є загальномовним.

Аналізуючи емоційне забарвлення компаративів, у романі «Гойдалка дихання» можна виділити точні та оцінювальні порівняння. Прикладом точного порівняння слугує компаратив у реченні «*Die eine war nussbraun, die andere schmutzlila, wie ungeschälte rote Rüben, eine war lehmgelb und eine weißgrau gesprenkelt. – Один із них був горіхового кольору, інший — брудно-фіолетового, як нечищені буряки, ще два були лимонний і сіро-білий у кашку»*. Порівняння, яке використовується у цьому реченні «*schmutzlila, wie ungeschälte rote Rüben – брудно-фіолетовий, як нечищені буряки»* вказує на об'єктивно наявні ознаки та вживається у нейтральному стилі.

Компаратив у реченні *«Die Jama ist wie ein Bahnhof, halb überdacht und genauso zugig. – Яма схожа на вокзал, так само напівнакрита дахом і така ж відкрита для всіх перетягів»* втрачає свою нейтральність внаслідок розміщення оцінювального елементу, який виражається окрім порівняння, ще й контекстом. Тому така компаративна конструкція є оцінювальною.

Розглянувши форму компаративів у романі Герти Мюллер «Гойдалка дихання», ми виявили прямі, невизначені, розгорнуті та сполучні порівняння. Речення «*Der Regenschirm stand wie ein Spazierstock zwischen mir und ihm. – Парасоля стояла між нами ніби ціпок»* містить пряме порівнянням, у якому чітко зіставляються предмети. Компаратив у реченні «*Eine Schale gleich hinter die andere in den Mund geschoben, ohne Lücke wie der Hunger. – Я запихав їх одну за одною до рота, не зупиняючись, як не знав спочинку мій голод»* не отримав конкретного образного вираження, однак надав оцінку явищу. Такі порівняння є невизначеними. Речення *«Je größer sie wurden, um so weißer wurden Astholz und Stämme. Nicht filigran und wachsweiß durchscheinend wie die Birken, sondern imposant im Wuchs und mit stumpfer Haut wie*

Gipspaste. – Чим вищими вони ставали, тим білішими здавалися гілки і стовбури. Вони не були такими філігранними і восково-біло-прозорими, як берези, а значно міцнішими і солідніші, з цупкою, ніби гіпсова паста, корою» містить розгорнуте порівняння, яке описує декілька ознак гілок та стовбурів *«філігранні, восково-біло прозорі, міцні, солідні»* та розглядає їх з усіх сторін.

Герта Мюллер у реченні *«Wenn der Regen die Steppe wochenlang vergisst und der Schlamm um die Löschgrube wie Pelzblumen verdorrt, werden die Schlammfliegen zudringlich. – Коли дощ забуває про степ на цілі довгі тижні і болото довкола вапняної ями висихає, ніби хутряна квітка, болотяні мушки стають нестерпними»* спочатку описує болото, яке виникло внаслідок засухи, а далі порівнює його із хутряною квіткою використовуючи сполучне слово *«ніби»*. Таким чином компаратив набуває ознаки сполучного порівняння.

Твір «Гойдалка дихання» наповнений також такими порівняннями як порівняння-підмет, порівняння-додаток, порівняння-означення та порівняння-обставина.

У реченнях *«Doch kein Dreck war so zudringlich wie der Zement. – Але жоден бруд не чіплявся так сильно, як цемент; Mein zweitliebstes Abzeichen war aus Bakelit, ein Edelweiß mit Phosphor, das in der Nacht leuchtete wie der Wecker. – Ще однією моєю улюбленою пам'яткою був бакелітовий едельвейс із фосфором, він світився уночі, ніби будильник»* компаративи виражені підметом.

Порівняння-додаток наявний у таких реченнях *«Und ich, mit dem Neptunbad im Kopf, zuckte wie von einem Fußtritt zusammen, wenn er das Wort AQUARELL benutzte. – А я, з басейном «Нептун» у голові, щоразу здригався, ніби від удару ногою, коли він вживав слово АКВАРЕЛЬ; Mir klopfte das Herz wie nach einem Zweikampf. – Моє серце билося, як після бійки».*

Наталко Сняданко у перекладі речення *«Die verheilten Narben des Brotdiebstahls schimmerten wie Wachsschrammen durch sein kurzes Haar. – Шрами, які залишилися у нього після крадіжки хліба, просвічували крізь його волосся, ніби воскові»* використовує порівняння-означення, однак в оригіналі твору Герта Мюллер вживає порівняння-підмет *«Wachsschrammen – воскові сліди»*. Порівняння-означення також присутнє у реченні *«Und ich weiß auch, wie an dieser Stelle die Erde erschrickt und*

kreisrund vibriert, genauso wie ein dicker Stein ins Wasser fällt. – І я знаю також, як на тому місці лякається і вібрує земля, розходиться колами, ніби вода, у яку падає величезний камінь». Натомість Герта Мюллер вживає у цьому реченні порівняння-підмет і об'єктом порівняння ставить не воду, а землю.

Порівняння-обставина є наявною у реченні *«Aber ihr rechtes Auge schielte zu mir, wie wenn man alte Seide umdreht. – Але її праве око підморгувало мені, так, як буває, коли розгортають старий шовк»*. Герта Мюллер у реченні *«Mein Vater sah mir beim Lesen zu, wie wenn einem jemand auf den Mund schaut beim Essen. – Мій батько спостерігав, як я читаю, так, буває, хтось дивиться на іншого під час їжі»*. використовує порівняння-обставину, однак при перекладі це порівняння виражається порівнянням-додатком.

Розглядаючи компаративи у романі «Гойдалка дихання», можна виділити морфологічні, які виражаються через ступені порівняння прикметників та синтаксичні порівняння, які місять у собі порівняльний сполучник або ж сполучуване слово. Наталка Сняданко при перекладі речення *«Er trug ein frischgeschältes Weidenstöckchen, doppelt so lang wie eine Flöte, biegsam fürs Prügeln war es und am unteren Ende angespitzt fürs Wühlen. – У нього в руках була свіжовистругана вербова палиця, десь удвічі довша за флейту, гнучка, зручна для того, щоб бити нею, і загострена на кінці, щоб порпатися у чомусь»* використала мофрологічний компаратив, а Герта Мюллер в оригіналі твору зіставляла вербову палицю з флейтою за допомогою синтаксичного компаративу, вживаючи сполучник «*wie*». Прикладом синтаксичного компаративу слугує порівняння у реченнях: *«Gestern hielt ein speziell angereister Offizier mit grüner Kappe, groß wie ein Kuchenteller, eine Ansprache auf dem Appellplatz. – Вчора на майданчику, де проводяться переклички, виголошував промову офіцер у зеленому капюшоні, великому, немов кухонна тарілка; Mit den gespreizten Ohrenklappen trieb die Mütze langsam an den Rand wie eine aufgeplusterte Taube. – Розпустивши вуха, шапка повільно попливла до берега, ніби наїжачений голуб».* У цих прикладах виражені синтаксичні компаративи з використанням складних сполучників «*немов, ніби*».

Використовуючи класифікацію, за якою компаративи поділяються на прості та складні, бачимо у романі «Гойдалка дихання» прості сполучникові порівняльні конструкції, наприклад: *«Der Regenschirm stand wie ein Spazierstock zwischen mir und ihm. – Парасоля стояла між нами ніби ціпок»* та складні порівняльні конструкції, які виражаються через складнопідрядне речення з підрядним компаративним сполучником, наприклад: *«Er ist athletisch gebaut, hat messinggelbe Augen mit einem öligen Blick, kleine anliegende Ohren wie zwei Broschen, ein Kinn aus Porzellan, die Nasenflügel rosig wie Tabakblüten, sein Hals wie Kerzenwachs. – Він має атлетичну будову тіла, яскраво-голубі очі, млосний погляд, маленькі акуратні вуха, схожі на дві брошки, підборіддя наче з порцеляни, ніздрі рожеві, мов квіти тютюну, восково-гладеньку і струнку, як церковна свічка, шию».*

Герта Мюллер використовує у своєму романі такі компаративи як порівняння-схеми, порівняння-поняття та порівняння-фрейми. У реченні «*Meine Mutter mit zwei spiraligen Wangenlocken und einem Dutt wie ein Weidenkörbchen tanzt in hellbraunen Sandalen mit hohen Stöckeln und dünnen Fersenriemen wie Birnenschalen. – Моя мама з двома локонами, закрученими у спіралі, з піднятим догори у кокон волоссям, схожим на кошичок із виноградної лози, танцює у світло-брунатних сандалях на високих обцасах із тоненькими ремінцями, схожими на шматочки шкіри, коли чистять грушку»* автор використовує порівняння-схему для того, щоб вказати на зовнішні ознаки предметів. Для пояснення явища автор використовує порівняння-поняття у реченні *«Ist die Mischung aber schlecht, kommt die Schlacke zäh wie Lava an, weißglühend und klebrig. – Але якщо суміш неякісна, то шлаки виходять щільними, ніби магма, вони тліють білими вогниками і липнуть до рук».* Прикладом використання порівняння-фрейми слугує речення *«Die Sonne ist an diesem Morgen ganz früh wie ein roter Ballon aufgegangen, so aufgeblasen, dass überm Kokswerk der Himmel zu flach war. – Того ранку сонце вийшло на небо особливо рано і нагадувало червону повітряну кулю, таку роздуту, що небо над коксохімічним заводом здавалося занадто пласким».* Автор у цьому реченні показує сонце з усіх сторін та інтерпретує його по-своєму з огляду на власне бачення.

Аналізуючи граматичне вираження, можемо виділити у романі Герти Мюллер «Гойдалка дихання» такі порівняння, що виражаються у порівняльному звороті та у підрядному реченні, наприклад: «*Der Regenschirm stand wie ein Spazierstock zwischen mir und ihm. – Парасоля стояла між нами ніби ціпок; Sie riecht sauer nach Brand, ihre Klumpen sind blättrig wie Graphit. – Воно пахне чимось квасним, ніби пожежа, а його грудки відділяються окремими листками, наче графіт»*, компаративи, що передбачають використання прикметників та прислівників зі ступенем порівняння, наприклад: «*Vor allem ihre schweren Augen, leblos wie die Holzkugeln auf ihrem Abakus, den sie kaum benutzte. – І насамперед її важкі очі, у яких було не більше жвавості, ніж у дерев'яній дошці для різання хліба, якою вона майже не користувалася»*. Автор використовує також описові порівняння у реченнях «*Sie glühten an unzähligen Stellen und machten gelbe Augen wie nachtaktive Tiere, die ihr eigenes Licht erzeugen und ihre Schlaflosigkeit beleuchten oder verbrenen. – Вони загоралися то тут, то там численними жовтими очима, ніби нічні тварини, які продукують власне світло, щоб освітлювати або спалювати своє безсоння*; *Meine Fini-Tante, dünn wie ein Nussknacker gebaut, geht mit der Brennschere zwischen Gasherd und Spiegel hin und her. – Моя тітка Фінні, тоненька, схожа на горіхокол, ходить туди-сюди від плити до дзеркала зі щипцями для завивки».*

Отже, ми визначили, що у романі «Atemschaukel» Герта Мюллер використовує логічні та образні порівняння, одноступеневі та багатоступеневі компаративи, предметні та ситуативні порівняльні конструкції, індивідуальні та загальномовні порівняння, точні та оцінювальні компаративи, прямі, невизначені, розгорнуті та сполучні компаративні конструкції, порівняння-підмет, порівняння-додаток, порівняння-означення та порівняння-обставину. Письменниця у творі вживає морфологічні, прості та складні порівняльні конструкції, порівняння-схеми, порівняння-поняття та порівняння-фрейми, порівняння, що виражаються у порівняльному звороті та у підрядному реченні.

3.2. Способи відтворення порівнянь у романі Герти Мюллер «Гойдалка дихання»

У нашій роботі ми використовуємо класифікацію Кияка Т., який узагальнив всі способи перекладу та виділив міжмовно-еквівалентні, парадигматичні, синтагматичні та епідигматичні методи відтворення.

До міжмовно-еквівалентних способів перекладу відноситься транскрипція, транслітерація, калькування та добір закономірних відповідників, які у свою чергу поділяються на еквівалент, аналог та описовий переклад.

Для відтворення компаративу у реченні *«Ein frischgepresster Stein war 10 Kilo schwer und bröselig wie nasser Sand. – Свіжопресований шлакоблок важив десять кілограмів і був зернистий, як мокрий пісок»* перекладач використовує еквівалент – вираз, який за значенням збігається граматичною структурою та образом. У перекладі речення *«Am Kopfende in Richtung Lagertor schimmerte das Bewachungslicht des Lagerhofs wie Kerzenleuchter. – З боку, ближчого до табірних воріт, блимало нічне світло табірного двору, схоже на вогник лампадки»* бачимо, що Наталка Сняданко використала метод добору закономірного відповідника, а саме аналог. Компаратив *«wie Kerzenleuchter – вогник лампадки (досл. канделябр)»* замінено синонімом, який є більш зрозумілим для українського читача. У Швейцарії, Австрії та на півдні Німеччини термін «*Kerzenleuchter»* використовують для позначення вуличних ліхтарів та декоративної підставки з розгалуженням для тримання декількох свічок. Однак при перекладі зміст порівняння був збережений, що є характерною ознакою для способу добору закономірного відповідника.

Описовий переклад було використано під час відтворення порівняння у реченні *«Viele glänzten noch ganz frisch, bläulichweiß geringelt wie ein Haufen Perlmuttketten. – Деякі блищали ще доволі свіжим м'ясом, синювато-білими колами, ніби нагромаджені одна на одну низки перлин»* для того, щоб якнайбільш чітко передати зміст оригінального тексту *(пор. купа перламутрових намистин – нагромаджені одна на одну низки перлин).*

За допомогою міжмовно-еквівалентних способів перекладач змогла краще уподібнити текст до мови оригіналу, не помилитися у передачі змісту та здійснила адекватний добір функціональних відповідників.

Прикладом епідигматичного способу смислового розвитку поняття слугує порівняння у реченні *«Mischtrommel und Presse standen wie Pelzmaschinen im grellen Licht, Nachtfalter wirbelten umher. – Бетономішалка і прес стояли у яскравому світлі, ніби закутані в хутра, а довкола них кружляли метелики»*. Під час перекладу повністю змінився образ, яким описується ситуація. Поняття *«Pelzmaschinen»* використовується для позначення швейних машин, які застосовуються під час виготовлення та обробки хутра. Таким чином Наталка Сняданко засіб для виготовлення продукта *«Pelzmaschinen»* замінює на готовий продукт *«ніби закутані в хутра».* Спосіб смислового розвитку поняття був використаний у цьому реченні для стилістистичного забарвлення.

Для того, щоб виразити більш конкретну інформацію ніж в оригіналі, було використано смисловий розвиток поняття у порівняльній конструкції у реченні: *«Sie werden mit Hämmern geöffnet, es klingt fünfmal wie der Gong im Kino, wenn es auf Anhieb klappt. – Їх відчиняють молотком, і це щоразу звучить, ніби останній дзвінок у кінотеатрі, якщо ляди піддаються з першого разу».* Перекладач змінює образ, а саме продукт діяльності *«wie der Gong – як гонг»* на наслідок дії продукта *«ніби останній дзвінок»*. Термін *«гонг»* використовується для позначення стародавнього ударного музичного інструменту, який у кінці 19 ст. був введений до складу оркестру. Удар в гонг символізує початок або ж завершення. У цьому реченні цей удар позначає завершення фільму у кінотеатрі.

З таким самим наміром було використано смисловий розвиток поняття у компаративній конструкції речення: *«Er ist athletisch gebaut, hat messinggelbe Augen mit einem öligen Blick, kleine anliegende Ohren wie zwei Broschen, ein Kinn aus Porzellan, die Nasenflügel rosig wie Tabakblüten, sein Hals wie Kerzenwachs. – Він має атлетичну будову тіла, яскраво-голубі очі, млосний погляд, маленькі акуратні вуха, схожі на дві брошки, підборіддя наче з порцеляни, ніздрі рожеві, мов квіти тютюну, восково-гладеньку і струнку, як церковна свічка, шию».* Наталка Сняданко

при перекладі цього речення змінила наслідок використання продукту «*wie Kerzenwachs – як віск зі свічки»* на продукт «*як церковна свічка»*. Також перекладач розширила компаративний зворот, додаючи означення «*воскова-гладенька, струнка, церковна»* для більш емоційного впливу на читача.

Прикладом використання смислового розвитку поняття у порівняльній конструкції є речення: *«Kurz gepfiffen hat er wie die Eisenbahn. – Він видав короткий свист, схожий на сигнал потяга».* Суб'єкт діяльності «*die Eisenbahn*» Наталка Сняданко замінила на продукт діяльності *«сигнал потяга»* для того, щоб надати більш чітку та зрозумілу інформацію.

У реченні «*Meine Mutter mit zwei spiraligen Wangenlocken und einem Dutt wie ein Weidenkörbchen tanzt in hellbraunen Sandalen mit hohen Stöckeln und dünnen Fersenriemen wie Birnenschalen. – Моя мама з двома локонами, закрученими у спіралі, з піднятим догори у кокон волоссям, схожим на кошичок із виноградної лози, танцює у світло-брунатних сандалях на високих обцасах із тоненькими ремінцями, схожими на шматочки шкіри, коли чистять грушку»* бачимо приклад синтагматичного способу перечленування, розширення тексту та запровадження нових слів у компаративній конструкції. Наталка Сняданко задля збагачення мовної картини розширює компаратив *(пор. пучок, схожий на плетений кошик – підняте догори у кокон волосся, схоже на кошичок із виноградної лози; тоненькі ремінці як шкурки груші – тоненькі ремінці, схожі на шматочки шкіри, коли чистять грушку»*.

Прикладом лексичного розгортання є порівняльний зворот у реченні *«Der Wind flog warm durch die Akazien, der Schlamm trocknete und schälte sich in den Pfützen wie graue Tassen. – Теплий вітер шелестів листям акацій, болото сохло й облущувалося довкола калюж, ніби довкола сірих горнят».* Для того, щоб читач зміг більш чітко зрозуміти ситуацію, Наталка Сняданко при перекладі цього речення порівняння-підмет замінює на порівняння-обставину *(пор. як сірі чашки – ніби довкола сірих горнят)* і таким чином розширює порівняння.

Для того, щоб наблизитися до норми мови перекладеного тексту, перекладач теж використовує лексичне розгортання, наприклад: *«Die Paare tanzen durch den Gesang und verhopsen sich wie Vögel bei der Landung, wenn scharfer Wind bläst. – Пари*

танцюють під спів і похитуються, наступаючи одне одному на ноги, ніби птахи, які сідають на землю, коли дує сильний вітер». При перекладі речення компаратив «*wie Vögel bei der Landung – як птахи при посадці»,* було замінено порівнянням *«ніби птахи, які сідають на землю, коли дує сильний вітер».*

Синтагматичний спосіб перечленування було використано під час перекладу компаративної конструкції у реченні: *«Sie riecht sauer nach Brand, ihre Klumpen sind blättrig wie Graphit. – Воно пахне чимось квасним, ніби пожежа, а його грудки відділяються окремими листками, наче графіт».* Перекладач розширила порівняння «*ihre Klumpen sind blättrig wie Graphit – шаруватий як графіт»* словосполученням *«його грудки відділяються окремими листками, наче графіт»*. Таким чином перекладач більш зрозуміло відтворила компаратив.

Лексичне розгортання можемо побачити у порівняльній конструкції, яка знаходиться в реченні: *«Eine Schale gleich hinter die andere in den Mund geschoben, ohne Lücke wie der Hunger. – Я запихав їх одну за одною до рота, не зупиняючись, як не знав спочинку мій голод».* Для стилістичного ефекту, замість слова «*der Hunger*» перекладач вживає словосполучення *«як не знав спочинку мій голод»*. Використовуючи морфолого-категорійну заміну, Наталка Сняданко перетворює іменник *«ohne Lücke – без перерви»* на дієприслівник *«не зупиняючись»*.

У реченні *«Er hängt wie Quecksilber in allen Kapillaren – Він проникає в усі капіляри, як ртуть, і залишається там назавжди»* перекладач розширює порівняльну конструкцію, додаючи словосполучення «*і залишається там назавжди»* і таким чином збагачує мовну картину.

Для створення поетичного настрою читача з метою емоційного впливу було використано спосіб розширення у порівняльній конструкції в реченні: *«Nicht hellrot wie Siegellack, sondern dunkelrot, wie eine Himbeere im Schnee. – Не світло-червоної, як сургуч, а темної, ніби ягода малини на снігу».* Для перекладу слова «*eine Himbeere*» було б достатньо використати слово *«малина*», однак перекладач для створення естетичної та емоційної інтенції вживає словосполучення *«ягода малини».*

Синтагматичний спосіб перечленування бачимо у порівняльній конструкції речення: *«Das Zimmer war niedrig, in der Wand das Fenster so tief wie mein Knie. -*

Кімната була низенька, вікно у стіні було пробито на рівні моїх колін». Перекладач розширює текст за допомогою додавання словосполучення *«на рівні»* для того, щоб речення виглядало більш стилістично забарвлено.

Задля уточнення, емоційного підсилення та більш мовного збагачення у порівняльній конструкції було додано обставину *«у мене»*: *«Ich halte die Balance, die Herzschaufel wird zur Schaukel in meiner Hand, wie die Atemschaukel in der Brust. – Я балансую, лопата перетворюється на гойдалку у моїх руках, як гойдалка дихання у мене в грудях».* З тією ж самою метою у компаративній конструкції у реченні : *«Aber mein Hunger saß wie ein Hund vor dem Teller und fraß. – Але мій голод сидів біля тарілки, як пес, і пожирав усе»* було додано додаток *«усе»*.

Перекладаючи роман «Гойдалка дихання» Наталка Сняданко користується способом перечленування, а саме опускання іменника. Прикладом цього слугує речення: «*Die verheilten Narben des Brotdiebstahls schimmerten wie Wachsschrammen durch sein kurzes Haar. – Шрами, які залишилися у нього після крадіжки хліба, просвічували крізь його волосся, ніби воскові; Vielleicht hatte der Wind an solchen Tagen denselben Sog wie der Autolärm und verwirrte ihre Instinkte. – Можливо, у такі дні вітер видавав звуки, схожі на автомобільні, і збивав їхні інстинкти з пантелику»*. Для уникнення тавтології, перекладач опускає іменники *«шрами»*, *«шум»* та залишає лише прикметники *«воскові, автомобільні».*

У реченні роману «Atemschaukel» *«Sie suchten nicht nur das Licht, der feuchte Geruch der Mischung lockte sie an wie Nachtblüten. – Вони летіли не лише на світло, їх приваблював і вологий запах бетонної суміші»* перекладач скорочує текст, опускаючи компаратив *«wie Nachtblüten – ніби нічне цвітіння»* для того, щоб читача не обтяжувати зайвою інформацію.

Синтагматичний спосіб скорочення було використано під час перекладу компаративної конструкції у реченні: *«Die eine war nussbraun, die andere schmutzlila, wie ungeschälte rote Rüben, eine war lehmgelb und eine weißgrau gesprenkelt. - Один із них був горіхового кольору, інший — брудно-фіолетового, як нечищені буряки, ще два були лимонний і сіро-білий у кашку».* Оскільки читач має уявлення про те, якого кольору є буряк, перекладач опускає означення *«rote»*.

Перекладач, у реченні: *«Der Magen stach, die Därme rumpelten und drehten sich wie Krummsäbel im Bauch. – Шлунок болів, кишки бунтували й оберталися, ніби криві шаблі»*, опускає обставину *«im Bauch»* через те, що читач і без цього уточнення розуміє, де знаходиться шлунок.

Наталка Сняданко при перекладі роману Герти Мюллер «Гойдалка дихання» використовує також парадигматичні способи перекладу. Прикладом генералізації слугує речення: «*Oft gab es keine Wolke, nur einerlei Blau wie offenes Wasser. – Часто хмара так і не знаходилася, кругом була лише однорідна синява, ніби відкрите море»*. Перекладач замінює гіперонім *«Wasser»* гіпонімом *«море»*, розширяючи поняття та опускаючи специфічне задля більш чіткого розуміння змісту.

Парадигматичний метод генералізації перекладач використовує також у компаративній конструкції у реченні: *«Ihr Kropfansatz zittert, die Stimme wird rauh wie der Sog von tiefem Wasser. – Її зоб тремтить, голос стає хрипким, як звук глибоководного джерела»*. Під час перекладу, родовий зв'язок *«wie der Sog von tiefem Wasser – як звук глибокої води»* Наталка Сняданко замінила видовим зв’язком «*як звук глибоководного джерела»*.

У порівняльному звороті речення: «*Aber mein Hunger saß wie ein Hund vor dem Teller und fraß. – Але мій голод сидів біля тарілки, як пес, і пожирав усе»* було використано метод парадигматичний спосіб конкретизації. Перекладач замінює слово на словосполучення з більш широким значенням для уточнення інформації.

Прикладом використання при перекладі способу конкретизації слугує речення: *«Vom Staub wird es vor den Augen dunkel, die Sonne steht grau wie ein Blechnapf im Himmel. – Від пилюки темніє в очах, сонце стоїть у небі сіре, ніби дно бляшаного баняка»*. Для більш чіткого пояснення було додано іменник *«дно»*.

Метод конкретизації було використано у перекладі компаративної конструкції у реченні *«Nach jeder Schlackoblock-Schicht waren unsere Augen und Lippen vom Starrhalten viereckig wie die Steine. – Після кожної зміни зі шлакоблоками наші очі і губи від постійного напруження ставали чотирикутними, як самі ці блоки».* До компаративу «*viereckig wie die Steine – чотирикутні, як блоки»* було додано

уточнюючі слова *«як самі ці блоки».* Завдяки парадигматичному способу конкретизації перекладач більш чітко висвітлила інформацію.

Отже, ми визначили, що під час перекладу роману «Atemschaukel» майже 77% компаративних конструкцій було відтворено міжмовно-еквівалентним способом перекладу (близько 70% метод добору еквіваленту, понад 4% – аналогу; приблизно 3% – описового перекладу). Епідигматичним способом смислового розвитку поняття було перекладено близько 5% порівнянь. Наталка Сняданко використала синтагматичний спосіб перечленування під час перекладу майже 11% компаративів (приблизно 7% – лексичне розгортання; понад 4% – лексичне згортання). Парадигматичним способом було відтворено понад 7% порівняльних конструкцій (приблизно 3% – метод генералізації; близько 4% – спосіб конкретизації).

3.3. Трансформації при перекладі порівнянь

Задля ефективного прагматичного впливу на реципієнта, перекладачі, під час відтворення компаративів, часто використовують перекладацькі трансформації. Науковці, такі як Бархударов Л. С., Комісаров В. Н., Латишев Л. К., Нелюбін Л. Л., Рецкер Я. І., Швейцер О. Д. по-різному пояснюють поняття «трансформація».

Лінгвіст Рецкер Я. І. вважає, що трансформації – це прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті і знаходимо йому відповідник, який не збігається зі словником. Науковець вважає, що характерними рисами транформацій є міжмовний характер та цілеспрямованість на досягнення перекладацької адекватності та еквівалентності (Рецкер, 2007, с.38).

У перекладацькому словнику науковець Нелюбін Л. Л. зазначає, що перекладацькі трансформації – це перетворення, під час яких відбувається зміна формальних або семантичних компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, що має бути передана (Нелюбін, 2006, с. 230).

У своєму курсі перекладу Латишев Л. К. пояснює, що трансформації – це відступ від структурного і семантичного паралелізму між вихідним і перекладеним текстом на користь їх рівноцінності в плані впливу. Дослідник, проаналізувавши характер

відхилення від міжмовних відповідностей, визначив класифікацію перекладацьких трансформацій, яку ми використовуємо у нашому дослідженні. До трансформацій науковець відносить: 1) лексичні, у яких відбувається заміна лексеми синонімом;
2) морфологічні, які передбачають перетворення однієї частини мови в іншу або заміна її декількома частинами мови;
3) синтаксичні, під час яких відбувається зміна синтаксичної функції слів та словосполучень, зміна типу підрядних речень, зміна типу синтаксичного зв'язку, трансформація речень в словосполучення і перестановка частин у складнопідрядних та складносурядних реченнях;
4) стилістичні, впродовж яких змінюється стилістичне забарвлення відрізка тексту;
5) семантичні – смисловий, або логічний розвиток поняття, де відбувається заміна не лише форми вираження змісту, але й змісту тих ознак, за допомогою яких описана ситуація; 6) змішані, які містять у собі як лексико-семантичні так і синтаксично-морфологічні трансформації (конверсна трансформація, антонімічний переклад) (Латишев, 1981, с.165).

За Комісаровим В. Н., трансформації – це формально-семантичні перетворення, під час яких відбувається перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу певного тексту, перетворення форми та значення вихідних одиниць. До трансформацій мовознавець відносить лексичні, граматичні та комплексні лексико-граматичні трансформації (Комісаров, 2004, с. 174).

Швейцер О. Д. трактує перекладацькі трансформації як міжмовні операції перевираження смислу. Лінгвіст вважає, що існує декілька типів трансформацій:
1) трансформації, під час яких відбувається заміна морфологічних засобів лексичними, синтаксичними, фразеологічними тощо;
2) трансформації, які відбуваються на преференційному рівні:
- конкретизація (гіпонімічна трансформація);
- генералізація (гіперонімічна транформація);
- заміна реалій (інтергіпонімічна транформація)
- переклад за допомогою репетафоризаціїї (синекдохічна трансформація);
- метонімічні трансформації;

- реметафоризації (заміна однієї метафори іншою);
- деметафоризації (заміна метафори неметафорою);
- комбінації вищезазначених трансформацій;
3) трансформації на стилістичному рівні:
- компресія (семантичне стягнення, опущення надлишкових елементів, лексичне згортання) та розширення (Швейцер, 1988, с. 113).

Дарбельне Ж. і Віне Ж.-П. у своєму дослідженні зазначають, що до перекладацьких трансформацій належать прийоми прямого перекладу та прийоми непрямого перекладу, при якому зміст тексту або ж спотворюється, або ж зникає.
До прийомів прямого перекладу науковці відносять: 1) дослівний переклад; 2) калькування; 3) запозичення. Натомість до прийомів непрямого перекладу належать: 1) еквіваленція, де зміст передається іншими словами; 2) транспозиція, під час якої відбувається заміна однієї частини мови іншою; 3) адаптація, що передбачає заміну повідомлюваних деталей історії іншими; 4) модуляція, при використанні якої змінюється присутня думка (Віне, Дарбельне, 1978, с.157-167).

Відомий перекладач Мін'яр-Білоручев Р. К. виокремлює такі типи трансформацій: 1) лексичні трансформації: прийоми генералізації і конкретизації; 2) граматичні трансформацій: прийоми пасивізації, заміна частин мови і членів речення, об'єднання речень або їх членування; 3) семантичні трансформації: синонімічні, метафоричні заміни (Мін'яр-Білоручев, 1996, с. 96).

Науменко Л. та Гордєєва А. у своєму дослідженні описали класифікацію граматичних трансформацій. До них науковці відносять: 1) внутрішній поділ, під час якого відбувається перетворення простого речення на складнопідрядне чи складносурядне речення; 2) зовнішній поділ, внаслідок якого складне речення розділяється на декілька простих; 3) внутрішня інтеграція, коли складнопідрядне або ж складносурядне речення передається простим; 4) зовнішня інтеграція, де декілька простих речень об'єднуються в одне складне; 5) зміна порядку слів, під час якої перемінюється порядок слів відповідно до норм синтаксису мови, якою перекладають; 6) компенсація, коли втрата значення в одній частині речення компенсується в іншій його частин (Науменко, Гордєєва, 2006, с.32).

У своїй науковій праці Бархударов Л. зауважує, що існують наступні перекладацькі трансформації: 1) граматичні (перестановка, заміна, опущення та додавання); 2) лексичні (конкретизація та генералізація); 3) комплексні лексико-граматичні заміни (антонімічний переклад) (Бархударов, 1975, с. 240).

При перестановці змінюється місцезнаходження мовних елементів у перекладеному тексті у порівнянні з текстом оригіналу. При цій граматичній перекладацькій трансформації може змінюватися розташування слів, словосполучень, головних та підрядних речень.

Використовуючи трансформацію заміни, порівняльна конструкція мови оригіналу перемінюється на конструкцію мови перекладу. Під час опущення вжитого слова замість словосполучення вживають конкретне слово, а при додаванні замість слова використовують ціле словосполучення.

Ще однією перекладацькою трансформацією є конкретизація, за допомогою якої відбувається заміна слова або словосполучення оригінального тексту з більш широким значенням на слово або словосполучення перекладеного тексту з більш вузьким значенням. Генералізація – це заміна родових зв'язків видовими, за допомогою якої перекладач розширяє поняття, опускаючи специфічне та конкретне. При антонімічному перекладі те чи інше поняття замінюється протилежним йому, тобто антонімом даного слова (Романюк, 2020, с. 128).

Проаналізувавши україномовний переклад роману Герти Мюллер «Гойдалка дихання» ми виявили, що 40% порівнянь було перекладено Наталкою Сняданко за допомогою перекладацьких трансформацій.

При перекладі компаративу у реченні *«Am Kopfende in Richtung Lagertor schimmerte das Bewachungslicht des Lagerhofs wie Kerzenleuchter. – З боку, ближчого до табірних воріт, блимало нічне світло табірного двору, схоже на вогник лампадки»* Наталка Сняданко використовує лексичну трансформацію та замінює лексему *«Kerzenleuchter – канделябр*, досл. *вогник свічки»* синонімом *«вогник лампадки»*. Відтворюючи порівняння у реченні: *«Seine Gräten schimmerten wie Fischskelette. – Його зернята блищали, ніби остови риб»*, перекладач передає слово *«Fischskelette – досл. скелети риб»* синонімом *«остови риб»*.

Компаратив у реченні: *«Sie war wie das begehrte, schrecklich nasse, klebrige, schandbar nahrhafte, rationierte Kastenbrot. – Вона була такою ж, як і омріяний, жахливо мокрий, липкий і гріховно поживний хліб, випечений цеглинками»* було відтворено лексичною трансформацією заміни лексеми синонімом. Прикметник *«begehrte – бажаний»* було відтворено українським прикметником *«омріяний»*, а прислівник *«schandbar – гидко»* замінено прислівником *«гріховно»*.

Лексичну трансформацію бачимо у перекладі компаративу в реченні: *«Sie lagen in engen Reihen nebeneinander auf der Erde, wie Grabsteine auf einem Heldenfriedhof. – Вони лежали, викладені тісними рядами, ніби гробівці на військовому цвинтарі».* Іменник *«Grabsteine – надгробки»* Наталка Сняданко замінила синонімом *«гробівці»*. Під час відтворення речення: *«Die weiße Schlacke war festgebacken, hatte eine körnige Struktur, wie Kalkblasen und Muschelsand. – Білі шлаки були твердими, мали зернисту структуру, ніби вапняні бульбашки або розкришені мушлі»* компаратив *«wie Muschelsand – як пісок з мушлями»* було відтворено синонімом *«розкришені мушлі».*

При перекладі роману «Atemschaukel» Наталка Сняданко використовує морфологічні трансформації, замінюючи одну частину мови декількома частинами мови, наприклад: *«Man nimmt vier Steine auf einmal, trägt sie aneinander-gepresst wie eine Ziehharmonika. – Береш по чотири цеглини за раз, притискаєш їх одну до одної, і виходить щось на зразок губної гармоніки; Gestern hielt ein speziell angereister Offizier mit grüner Kappe, groß wie ein Kuchenteller, eine Ansprache auf dem Appellplatz. – Вчора на майданчику, де проводяться переклички, виголошував промову офіцер у зеленому капюшоні, великому, немов кухонна тарілка; Es hatte einen dreieckigen Kopf, hohe Beine, stracksdünn wie Trommelstöcke. – Його голова була трикутною, ноги високими, тоненькими, ніби барабанні палички».* Іменники *«eine Ziehharmonika, ein Kuchenteller, Trommelstöcke»* відтворено прикметником та іменником: *«губна гармоніка, кухонна тарілка, барабанні палички».*

Використання синтаксичної трансформації бачимо у відтворенні компаративу у реченні: *«Je größer sie wurden, um so weißer wurden Astholz und Stämme. Nicht filigran und wachsweiß durchscheinend wie die Birken, sondern imposant im Wuchs und mit stumpfer Haut wie Gipspaste. – Чим вищими вони ставали, тим білішими здавалися*

гілки і стовбури. Вони не були такими філігранними і восково-біло-прозорими, як берези, а значно міцнішими і солідніші, з цупкою, ніби гіпсова паста, корою». Під час перекладу відбулася перестановка частин речення: *«mit stumpfer Haut wie Gipspaste (з цупкою корою, ніби гіпсова паста) – з цупкою, ніби гіпсова паста, корою»*. Компаратив, який у перекладі виконує функцію вставного словосполучення, було вжито відразу після прикметника *«цупкою»* та перед іменником *«корою»*.

Стилістичну трансформацію спостерігаємо у перекладі порівняння у реченні: «*Sie riecht sauer nach Brand, ihre Klumpen sind blättrig wie Graphit. – Воно пахне чимось квасним, ніби пожежа, а його грудки відділяються окремими листками, наче графіт».* Додаючи компаратив *«ніби пожежа»* та замінюючи прикметник *«blättrig»* описом вигляду грудок вугілля *«його грудки відділяються окремими листками»*, Наталка Сняданко змінює стилістичне забарвлення речення.

Прикладом семантичної трансформації слугує переклад компаративу в реченні *«Ist die Mischung aber schlecht, kommt die Schlacke zäh wie Lava an, weißglühend und klebrig. – Але якщо суміш неякісна, то шлаки виходять щільними, ніби магма, вони тліють білими вогниками і липнуть до рук».* Іменник *«Lava – лава»* відтворено іменником *«магма»*. Лава – це розплав, який виникає під час того, як магма виливається на поверхню, втрачаючи частину своїх компонентів. Таким чином магма є предметом, а лава – наслідком дії предмету. У цьому випадку перекладач використала синтаксичну трансформацію, а саме смисловий розвиток поняття та завдяки цьому переклад набув більш чіткого вираження, аніж оригінал.

Перекладаючи порівняння у романі Герти Мюллер «Гойдалка дихання», Наталка Сняданко використовує змішані трансформації. Речення *«Wenn man tanzt, lebt man auf den Fußspitzen wie die Mondsichelmadonna im Café Martini, in der Welt, aus der man kommt. – Коли ти танцюєш, то живеш на кінчиках пальців, як мадонна місячного сяйва у кафе «Мартіні» з того світу, звідки ти прибув»* містить у собі семантично-морфологічну трансформацію. Морфологічну трансформацію вбачаємо у тому, що іменник *«Mondsichelmadonna»* замінено словосполученням *«мадонна місячного*

сяйва». Семантична трансформація виражається у відтворенні предмета: *«Mondsichel – місячний серп»* дією предмета *«місячне сяйво».*

Отже, аналізуючи перекладений Наталкою Сняданко роман «Гойдалка дихання» ми виявили, що майже 15% порівнянь було відтворено лексичною трансформацією. Використовуючи морфологічну трансформацію, було перекладено близько 42% компаративів. Понад 8% порівнянь перекладено ститілстичною трансформацією. Синтаксичною трансформацією було відтворено приблизно 9% порівняльних зворотів. Наталка Сняданко використала семантичну трансформацію під час перекладу майже 14% компаративів. Використовуючи змішані трансформації було перекладено понад 12% порівнянь.

3.4. Висновки до розділу

Отже, у романі Герти Мюллер «Atemschaukel» ми виявили логічні та образні порівняння, а саме одноступеневі та багатоступеневі порівняння, предметні та ситуативні компаративи, індивідуальні та загальномовні порівняння, точні та оцінювальні порівняльні звороти, прямі, невизначені, розгорнуті та сполучні порівняння. Твір наповнений такими порівняннями як порівняння-підмет, порівняння-додаток, порівняння-означення та порівняння-обставина; морфологічними та синтаксичними порівняннями, простими та складними сполучниковими порівняльними конструкціями, такими компаративами як порівняння-схеми, порівняння-поняття та порівняння-фрейми. У романі ми виокремлюємо також порівняння, що виражаються у порівняльному звороті та у підрядному реченні, компаративи, що передбачають використання прикметників та прислівників зі ступенем порівняння та описові компаративи.

Використовуючи класифікацію Кияка Т. Р., який до способів перекладу відносить міжмовно-еквівалентні, парадигматичні, синтагматичні та епідигматичні способи перекладу, ми визначили, що Наталка Сняданко впродовж перекладу компаративів користувалася міжмовно-еквівалентним способом перекладу, а саме методом добору еквіваленту, аналогу та описовим перекладом, епідигматичним способом

смислового розвитку поняття, синтагматичним способом перечленування, а саме лексичним розгортанням та згортанням та парадигматичним способом: методом генералізації та конкретизації.

Для аналізу трансформацій у перекладі роману «Гойдалка дихання», ми використовуємо класифікацію перекладацьких трансформацій Латишева Л. К. Нами було визначено, що 40% порівнянь відтворено за допомогою трансформацій. Ми виявили лексичну трансформацію під час перекладу компаративів, де перекладач замінювала лексеми синонімом; морфологічну трансформацію, впродовж використання якої Сняданко Н. замінювала іменники двома частинами мови: прикметником та іменником; синтаксичну трансформацію, під час якої відбулася перестановка частин речення; стилістичні трансформації, за допомогою яких змінилось стилістичне забарвлення речення; семантичну трансформацію, де предмет змінено наслідком дії предмету та змішану, а саме семантично-морфологічну трансформацію.

Таким чином ми встановили види порівнянь, способи перекладу компаративів, охарактеризували та визначили трансформації порівнянь у перекладеному Наталкою Сняданко романі «Гойдалка дихання».

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Отже, людина щодня стикається з порівняннями, через які пізнає, оцінює, переосмислює нову інформацію. Завдяки компаративам вона виражає своє ставлення до певної ситуації або людей. Через порівняння людина пояснює, конкретизує, підкреслює, підсилює твердження та деталізує окреслені поняття.

Під терміном «порівняння» ми розуміємо мовну фігуру, троп, що полягає в зображенні особи, предмета, явища чи дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно властивими для інших.

У сучасному мовознавстві такі дослідники як Грипас О., Заскалета В., Молчко О., Павлюк Т., Смущинська І., Тонконог Н., Череповська Т. вивчають порівняння на граматичному рівні, досліджують порівняння як стилістичну фігуру, аналізують компаративи в аспекті когнітивної лінгвістики та контрастивному аспекті, вивчають особливості вживання компаративів у науково-популярних текстах та встановлюють типологію семантичних полів порівняльних конструкцій.

Визначено, що найбільш часто використовують логічні та образні порівняння, до яких належать описові, акцентуальні, одноступеневі, багатоступеневі, предметно-зображальні, предметні, ситуативні, вільні, стійкі, кількісні, якісні, точні та оцінювальні, прямі, негативні, невизначені, розгорнуті та сполучні порівняння, поширені, непоширені, порівняння, образ яких ускладнений дієприкметниковими, дієприслівниковими конструкціями або підрядними реченнями, повторювані порівняння, порівняння-паралелізм, буквальні компаративи, компаративи-уподібнення та компаративи-аналогії, сполучникові та безсполучникові, морфологічні, синтаксичні, прості та складні, порівняння-уявлення, порівняння-схеми, порівняння-поняття, порівняння-фреми, порівняння-сценарії, порівняння-ґештальт, метафоричне порівняння, заперечно-протиставне метафоричне порівняння, сполучниковий порівняльний зворот, сполучникове порівняння при однорідних членах речення, порівняльно-приєднувальні конструкції, порівняння, які виражаються у порівняльному звороті зі сполучниками *як, мов, немов, наче, неначе, неначебто, ніби, нібито, немовби, немовбито,* порівняння, які передбачають

використання прикметників і прислівників зі ступенем порівняння, компаративи, що виражаються у підрядному реченні, порівняння у формі орудного відмінка, речення порівняльної структури, в яких об'єкт порівняння охоплює всю предикативну частину та порівняння-заперечення.

Роман Герти Мюллер «Atemschaukel» наповнений логічними та образними порівняннями, такими як одноступеневі та багатоступеневі порівняння, предметні та ситуативні компаративи, індивідуальні та загальномовні порівняння, точні та оцінювальні порівняльні звороти, прямі, невизначені, розгорнуті та сполучні порівняння. Було виявлено такі порівняння як порівняння-підмет, порівняння-додаток, порівняння-означення та порівняння-обставина; морфологічні та синтаксичні порівняння, простимі та складні сполучникові порівняльні конструкції, порівняння-схеми, порівняння-поняття та порівняння-фрейми, порівняння, що виражаються у порівняльному звороті та у підрядному реченні, компаративи, що передбачають використання прикметників та прислівників зі ступенем порівняння, описові компаративи. Українські порівняльні конструкції відрізняються від німецьких своїми порівняльними відношеннями. Українські порівняння виражаються через орудний відмінок іменників (займенників) у порівняльному значенні, прислівники із префіксом *по-*, прикметники, прислівники із суфіксами -*уват*-(-*юват*-), -*аст*- (-*яст*-), -*ист*-, прикметники із суфіксальними морфемами -*видний*, -*подібний*, складні прикметники, що містять компоненти -*головий*, -*зубий*, -*крилий* тощо, синсемантичні слова такі як *схожий, подібний, здаватися, скидатися* тощо, порівняльні сполучники, модально-порівняльні частки. Німецькі порівняльні конструкції характеризуються наявністю таких сполучників як *«wie», «wie wenn»* та *«als ob»*. Спільною ознакою німецьких та українських компаративів є те, що вони поділяються сполучникові та безполучникові. Ми виявили, що компаративні конструкції можуть бути як членами речення так і підрядними реченнями.

Нами було визначено, що перекладений Наталкою Сняданко твір «Гойдалка дихання» містить семантичні поля порівняльних конструкцій за значенням об'єкта: «людина», «жива природа», «нежива природа», «предмети, створені людиною» та «абстрактність». На матеріалі нашої розвідки встановлено, що семантичне поле

«нежива природа» із лексико-семантичною групою «назви речовин і матеріалів» зустрічається у романі «Atemschaukel» найчастіше.

Було виявлено, що відтворюючи компаративи, німецькі порівняння із нейтральною оцінкою перекладач виражала порівняннями із негативною оцінкою задля посилення інтенсивності висловлювання. Негативна оцінка німецького порівняння була відтворена нейтральною для уточнення інформації.

У нашій розвідці описуємо такі способи перекладу порівнянь: міжмовно-еквівалентні способи, парадигматичний спосіб антонімічного перекладу, парадигматичний спосіб генералізації, синтагматичний спосіб перечленування, синтагматичний спосіб компенсації, епідигматичний прийом смислового розвитку поняття та цілісно-ситуативне перетворення.

У перекладі роману Герти Мюллер «Гойдалка дихання» ми виявили міжмовно-еквівалентний спосіб добору закономірних відповідників, парадигматичний спосіб генералізації та конкретизації, синтагматичний прийом перечленування, та епідигматичний спосіб смислового розвитку поняття.

У перекладеному Наталкою Сняданко творі «Гойдалка дихання» виявлено близько 40% трансформацій компаративів. Встановлено, що у перекладі використано лексичну, морфологічну, синтаксичну, стилістичну, семантичну та змішану трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1) Аристотель. Метафизика: Сочинения в 4-х томах / за ред. В. Ф. Асмус. Москва: Мысль, 1976. 550 с.
2) Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. Стилистика декодирования. Москва: Просвещение, 1990. 301 с.
3) Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс: Теория метафоры. Москва: Прогресс, 1990. С.15-32.
4) Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва: Советская энциклопедия, 1969. 607 с.
5) Баранник Д. Х. Порівняльні конструкції в українській мові. Дослідження з граматики і граматичної стилістики української мови : зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 1980. С. 23–36.
6) Бархударов Л. С. Язык и перевод. Москва: Межд. отн., 1975. 238 с.
7) Варшавская, А. И. Языковые единицы и отношения совместимости. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петерб. гос. ун-та., 1984. 135 с.
8) Вине Ж.-П. Технические способы перевода. Москва: 1978. 298 с.
9) Вихованець І. Р. Порівняльний зворот. Енциклопедія «Українська мова». Київ, 2000.
10) Волощук Г. Порівняльні структури в польському та українському текстах Святого Письма ("Книга Псалмів" і "Книга Приповідок") / Г. Волощук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. 2013. № 13. С. 29-32. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvvnufll_2013_13_9.pdf
11) Вомперский В.В. К характеристике стиля М. Ю. Лермонтова: стилистические функции сравнения. Русский язык в школе. 1964. № 5. С. 25–32.
12) Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. – Москва: Искусство, 1958. 234 с.

13) Грипас О. Ю. Структура суб'єкта й об'єкта порівняння в українських компаративних конструкціях. Studia philologica. 2017. Вип. 9. С. 35-40. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/stfil_2017_9_8.pdf

14) Гурбанов Х.М. Придаточные сравнительные предложения в современном английском языке: дисс. … канд. филол. наук. Чарджоу, 1988. 194 с.

15) Довгалевский М. Поэтика (Сад поэтический): URL: http://litopys.org.ua/dovg/dovg.htm

16) Донік О. М. Функційно-стилістичне навантаження порівняльних конструкцій у творах Надійки Гербіш. Science and Education a New Dimension. Philology, VI (43), 2018. С. 19-22. URL: https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/httpsdoi.org10.31174send-ph2018-150vi43-04.pdf

17) Дэвидсон Дональд. Что означают метафоры. URL: http://www.metaphor.narod.ru/davidson1.htm.

18) Драйсави Х. К. М. Сравнение в поэтическом идиостиле (на материале поэзии С. Есенина и В. Маяковского): дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык». Воронежский государственный университет. Воронеж, 2014. 225 с.

19) Заскалета В. П. Типологія семантичних полів порівняння за значенням об'єкта (на матеріалі роману-колажу Д. Кешелі "Родаки") / В. П. Заскалета // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. 2018. - Т. 21, № 1. С. 131-141. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vknlu_fil_2018_21_1_15.pdf

20) Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови: навч. посібник. Київ: Либідь, 1995. 312 с.

21) Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А.М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.

22) Книш О. В. Мовні плеоназми в українських художніх текстах початку XXI ст.: Семантичний, синтаксичний та стилістичний аспекти: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: Івано-Франківськ, 2014. 20 с.

23) Комиссаров В. Н. Перевод и лингвистика текста. Москва: Союз, 2004. 365 с.

24) Конверський А.Є. Логіка: підручник. – 2-ге вид. виправлене. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. 391 с.

25) Кондаков, Н. И. Логический словарь. Москва: Наука, 1971. 658с.

26) Кононенко В. І. Синоніміка конструкцій із порівняльним сполучником. Українська мова і література в школі. 1968. № 1. С. 24−30.

27) Коралова А.Л. Прагматические аспекты перевода. Прагматика языка и перевод. Сб.научн.тр. Москва, 1982. 168 с.

28) Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1959. 108 с.

29) Латышев Л. К. Курс перевода. Эквивалентность и способы её достижения. Москва: Международные отношения, 1981. 198 с.

30) Літературознавчий словник-довідник за редакцією Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалiва, В. І. Теремка. Київ: ВЦ «Академія», 2007.

31) Майборода Н. Порівняння як риса індивідуального стилю Д. Яворницького. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 26. 2011. С.191–194. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvuufilol_2011_26_38.pdf

32) Мацько Л. І. Порівняння. «Українська мова». Енциклопедія / Редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. Київ : «Укр. Енциклопедія», 2000. С. 469–470.

33) Мін'яр-Білоручев Р.К. Теорія та методи перекладу. Москва: Московський ліцей, 1996. 208с.

34) Могила А. Порівняння. Шевченківський словник. Т. 2. Київ, 1977. С. 133–134.

35) Мойсієнко А. К. Порівняння в системі Шевченкового вірша. Українська мова і література в навчальних закладах. 2001. № 2. С. 25 – 29.

36) Молчко О. О. Порівняння в українському художньому тексті та варіанти його відтворення англійською мовою. Іноземна філологія. 2012. № 124. С. 161–169.

37) Молчко О. О. Відтворення лінгвокультурних особливостей художнього порівняння з компонентом-флороназвою (на матеріалі української та англійської мов). Іноземна філологія. 2015. Вип. 128. С. 82-87. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/infil_2015_128_13.pdf

38) Мюллер Г. Гойдалка дихання: роман; пер. з нім. Н. Сняданко. Харків : Фоліо, 2011. 286 с.

39) Науменко Л. П., Гордєєва А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську: навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2011. 136 с.

40) Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва: Флинта : Наука, 2006. 320 с.

41) Новая философская энциклопедия / Научно.-ред. совет: В. С. Стёпин, А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, А. П. Огурцов. Москва: Мысль, 2000. Т. 1 – 4. 259 с.

42) Олійник А. Д. Роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології: Авт. дис. … к.ф.н. / 10.02.01 — українська мова; Київський національний університет ім. Т.Шевченка. Київ, 2002.

43) Павлюк Т. П. Порівняльні звороти в сучасному українському поетичному тексті: дис. ... канд. філол. наук. Запоріжжя, 2011. 205 с.

44) Павлюк Т. П. Порівняння як когнітивний компонент поетичного тексту. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Філологія. Мовознавство. 2009. Т. 98, Вип. 85. С. 64-67. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IM

AGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npchdufm_2009_98_85_15.pdf

45) Пархоменко А. Ф. К проблеме предметно-логических сравнений. Содержательные аспекты языковых единиц. Киев, 1982. С. 131–136.

46) Пикалева С. А. Особенности перевода метафоры Андрея Платонова: автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. филолог. наук: 10.02.19 «Теория языка». Новгородский государственный университет имени Ярослава Мудрого. Великий Новгород, 2004. 24 с.

47) Поліщук Я. Роман з ангелом голоду. URL: http://litakcent.com/2010/12/02/roman-z-anhelom-holodu/

48) Попов Р. Н. Методи исследования фразеологического состава язика. Москва, 1996. 100 с.

49) Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. Москва, 2007. 314 с.

50) Порівняння // Українська мала енциклопедія : 16 кн.: у 8 т. / проф. Є. Онацький. Накладом Адміністратури УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1963. Т. 6, кн. XI : Літери Пере — По. С. 1440.

51) Потебня А. А. Эстетика и поэтика. Москва: Искусство, 1976. 612 с.

52) Потоцька Н. П. Стилістика сучасної французької мови. Москва, 1974.

53) Прияткина А. Ф. Словарная статья «Сравнительный оборот» / В кн.: Русский язык. Энциклопедия // Под ред. Ю.Н. Караулова. Москва, 1997.

54) Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. 3-е изд., стереотип. Москва: Р. Валент, 2007. 243 с.

55) Романюк В. В. Поезія і проза у працях О. О. Потебні. STUDIA PHILOLOGICA: зб. студент. наук. праць. Рівне: РДГУ, 2017. Вип. 1. С. 237–246. URL: http://www.rshu.edu.ua/images/nauka/kaf_rom_germ_zbir_02.pdf

56) Романюк В. В. Франциск з Ассізі. Ars Translatorica: зб. перекладів. Рівне: РДГУ, 2018. Вип. 2. С. 121-122. URL: http://www.rshu.edu.ua/images/nauka/kaf_rom_germ_zbir_08.pdf

57) Романюк В. В. Прислів'я та приказки на позначення емоцій людини в сучасній німецькій мові. STUDIA PHILOLOGICA: зб. студент. наук. праць. Рівне: РДГУ,

2019. Вип. 3. С. 116–120. URL: http://www.rshu.edu.ua/images/nauka/kaf_rom_germ_zbir_010.pdf

58) Романюк В. В. Фауст (Уривок). Ars Translatorica: зб. перекладів. Рівне: РДГУ, 2020. Вип. 4. С. 94. URL: http://www.rshu.edu.ua/images/nauka/at2020.pdf

59) Романюк В. В. Способи перекладу фразеологічних одиниць на позначення емоцій у романі Еріха Марії Ремарка «Ніч у Лісабоні». STUDIA PHILOLOGICA: зб. студент. наук. праць. Рівне: РДГУ, 2020. Вип. 4. С. 127–133. URL: http://www.rshu.edu.ua/images/nauka/sp2020.pdf

60) Романюк В. В. Способи перекладу порівнянь з німецької мови на українську. Проблеми лінгвістичної семантики: зб. тез V міжнар. наук. – практ. конф. (м. Рівне, 20 листоп. 2020 р.) Рівне: РДГУ, 2020. С. 126–130. URL: http://www.rshu.edu.ua/images/nauka/Semantics_V.pdf

61) Романюк В. В. Місто. Ars Translatorica: зб. перекладів. Рівне: РДГУ, 2021. Вип. 6. С. 94.

62) Романюк В. В. Перекладацькі трансформації при перекладі порівнянь з німецької на українську на матеріалі твору Герти Мюллер «Гойдалка дихання»: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтерн.-конф. студентів, аспірантів і молодих учених, 30 березня 2021 р. Маріуполь: МДУ, 2021. С. 212

63) Самойленко Г. В. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки: Науковий журнал. Кн. 3. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 269 с.

64) Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля. Київ, 2006. 716 с.

65) Смущинська І. Порівняння як стилістична фігура з погляду інтерпретації та перекладу. Мовні і концептуальні картини світу. 2013. Вип. 2. С. 302-308. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mikks_2013_2_36.pdf

66) Сучасна українська літературна мова: Синтаксис (за ред. І. К. Білодіда). Київ, 1972. 534 с.

67) Троїцький М. Наука про дух. Загальні властивості і закони людського духу, т. 2. Москва, 1882. с. 142

68) Ушинський К.Д. Вибранные педагогические сочинения. Москва, 1968. С.187

69) Череповська Т. В., Падура М. Ф. Художнє порівняння в контрастивному аспекті. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Ґжицького. 2011. Т. 13, № 4(2). С. 390-396.

70) Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові: дис. … канд. філол. наук. Донецьк, 1998. 180 с.

71) Швед Е. В. Порівняння як засіб експресії в лінгвістичній системі промов у творі Тіта Лівія «Історія». Проблеми романо-германської філології: Зб. наук. пр. Ужгород: Вид-во УжДУ, 1999. С. 55-60.

72) Швейцер О.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. Москва: Наука. 1988. С. 215.

73) Шевченківська енциклопедія: Т.5:Пе—С : у 6 т. / Гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ: Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. С. 277-284.

74) Якименко Н.В. Игра слов в английском языке. Київ: Дніпро, 1984. 48 с.

75) Finik, E. O. Verbal image as a translation problem. Лінгвістика. Лінгвокультурологія, 2014. Вип. 7. С. 3-9.

76) Keller R., Kirschbaum I. Bedeutungswandel. Berlin; NewYork: Walter de Gruyter, 2003. 169 S.

77) Kukharenko V. A. A book of Practice in Stylistics. Vinnytsia: Nova Knyga, 2000. 160 p.

78) Müller H. Atemschaukel. München: Hanser Verlag, 2009. 299 p.

79) Pierini, P. Simile in English: From description to translation. CÍRCULO de Lingüistica Aplicada a la Comunicación (clac). 2007. № 29. P - 21-43.

ДОДАТКИ

Додаток А. Способи перекладу порівнянь у романі Герти Мюллер «Гойдалка дихання»

Міжмовно-еквівалентні способи перекладу:

1) еквівалент: *Ein frischgepresster Stein war 10 Kilo schwer und bröselig wie nasser Sand. – Свіжопресований шлакоблок важив десять кілограмів і був зернистий, як мокрий пісок.*

2) аналог: *Am Kopfende in Richtung Lagertor schimmerte das Bewachungslicht des Lagerhofs wie Kerzenleuchter. – З боку, ближчого до табірних воріт, блимало нічне світло табірного двору, схоже на вогник лампадки*

3) описовий переклад: *Viele glänzten noch ganz frisch, bläulichweiß geringelt wie ein Haufen Perlmuttketten. – Деякі блищали ще доволі свіжим м'ясом, синювато-білими колами, ніби нагромаджені одна на одну низки перлин*

Епідигматичний спосіб перекладу:

1) спосіб смислового розвитку поняття: *Mischtrommel und Presse standen wie Pelzmaschinen im grellen Licht, Nachtfalter wirbelten umher. – Бетономішалка і прес стояли у яскравому світлі, ніби закутані в хутра, а довкола них кружляли метелики.*

Синтагматичний спосіб перекладу:

1) перечленування:

- лексичне розгортання: *Der Wind flog warm durch die Akazien, der Schlamm trocknete und schälte sich in den Pfützen wie graue Tassen. – Теплий вітер шелестів листям акацій, болото сохло й облущувалося довкола калюж, ніби довкола сірих горнят*.

- лексичне згортання: *Sie suchten nicht nur das Licht, der feuchte Geruch der Mischung lockte sie an wie Nachtblüten. – Вони летіли не лише на світло, їх приваблював і вологий запах бетонної суміші.*

Парадигматичні способи перекладу:

1) генералізація: *Oft gab es keine Wolke, nur einerlei Blau wie offenes Wasser. – Часто хмара так і не знаходилася, кругом була лише однорідна синява, ніби відкрите море*.

2) конкретизація: *Aber mein Hunger saß wie ein Hund vor dem Teller und fraß. – Але мій голод сидів біля тарілки, як пес, і пожирав усе.*

Додаток Б. Трансформації порівнянь у романі Герти Мюллер «Гойдалка дихання»

1. **Лексична трансформація**: *Sie war wie das begehrte, schrecklich nasse, klebrige, schandbar nahrhafte, rationierte Kastenbrot. – Вона була такою ж, як і омріяний, жахливо мокрий, липкий і гріховно поживний хліб, випечений цеглинками.*

2. **Морфологічна трансформація**: *Gestern hielt ein speziell angereister Offizier mit grüner Kappe, groß wie ein Kuchenteller, eine Ansprache auf dem Appellplatz. – Вчора на майданчику, де проводяться перекличкі, виголошував промову офіцер у зеленому капюшоні, великому, немов кухонна тарілка.*

3. **Синтаксична трансформація**: *Je größer sie wurden, um so weißer wurden Astholz und Stämme. Nicht filigran und wachsweiß durchscheinend wie die Birken, sondern imposant im Wuchs und mit stumpfer Haut wie Gipspaste. – Чим вищими вони ставали, тим білішими здавалися гілки і стовбури. Вони не були такими філігранними і восково-біло-прозорими, як берези, а значно міцнішими і солідніші, з цупкою, ніби гіпсова паста, корою.*

4. **Стилістична трансформація**: *Sie riecht sauer nach Brand, ihre Klumpen sind blättrig wie Graphit. – Воно пахне чимось квасним, ніби пожежа, а його грудки відділяються окремими листками, наче графіт.*

5. **Сематична трансформація**: *Ist die Mischung aber schlecht, kommt die Schlacke zäh wie Lava an, weißglühend und klebrig. – Але якщо суміш неякісна, то шлаки виходять щільними, ніби магма, вони тліють білими вогниками і липнуть до рук.*

6. **Змішані трансформації**: *Wenn man tanzt, lebt man auf den Fußspitzen wie die Mondsichelmadonna im Café Martini, in der Welt, aus der man kommt. – Коли ти танцюєш, то живеш на кінчиках пальців, як мадонна місячного сяйва у кафе «Мартіні» з того світу, звідки ти прибув.*